

Sakrament pokore i oprosta

Brizić, Antonio

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:380372>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
FILOZOFSKO- TEOLOŠKI STUDIJ

ANTONIO BRIZIĆ

SAKRAMENT POKORE I OPROSTI

DIPLOMSKI RAD

Split, 2024.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
FILOZOFSKO- TEOLOŠKI STUDIJ

Antonio Brizić

SAKRAMENT POKORE I OPROSTI

Diplomski rad iz dogmatske teologije

kod prof. dr.sc Ante Mateljana

za ak. god. 2023./2024

Split, lipanj 2024.

SADRŽAJ

SAŽETAK	4
UVOD	5
1. POKORA U SV. PISMU I POVIJESTI CRKVE	6
1.1. <i>Oproštenje i pokora u Svetom Pismu</i>	6
1.2. <i>Kanonska pokora</i>	10
1.3. <i>Tarifna pokora</i>	14
2. OD SKOLASTIKE DO REDA POKORE PAVLA VI.	18
2.1. <i>Skolastička sistematizacija</i>	18
2.2. <i>IV. Lateranski i Firentinski koncil</i>	19
2.3. <i>Tridentski sabor i Dekret o sakramentu pokore</i>	21
2.4. <i>Novi Red pokore Pavla VI. i teologija zadovoljštine</i>	26
3. CRKVENI NAUK O OPROSTIMA	30
3.1. <i>Nastanak i razvoj udjeljivanja oprosta</i>	30
3.2. <i>Spor oko oprosta: Luterov nauk i Tridentski sabor</i>	32
4. SADAŠNJA PRAKSA OPROSTA	38
4.1. <i>Indulgentiarum doctrina</i>	38
4.2. <i>„Priručnik o oprostima“</i>	41
4.2.1. <i>Odredbe o oprostima</i>	41
4.2.2. <i>Četiri opće povlastice</i>	44
4.2.3. <i>Ostale povlastice</i>	46
ZAKLJUČAK	54
LITERATURA	57
SUMMARY	60

SAŽETAK

U radu iznosimo povijesni pregled pokorničke discipline počevši od utemeljenosti u sv. Pismu. Starozavjetna pokora je imala za cilj ublažiti Božju srdžbu i često se shvaćala formalistički, a u Novom zavjetu imamo više tekstova koji upućuje na pokorničku praksu u Crkvi. Novi zavjet govori o obraćenju, *metanoi*.

Kroz povijest, osobito u počecima Crkve, istakla su se dva oblika pokore: kanonska i tarifna pokora. Glavne oznake kanonske pokore su jednokratnost, težina i izuzetnost, a tarifnu pokoru karakteriziraju penitencijali- knjige kojima se svećenici služe pri određivanju tarife (pokorničkih djela). Malo po malo pokora je dobivala sadašnji oblik i formu, te se naglasak prebacuje sa elementa pokore na element ispovijedanja grijeha.

Skolastička misao definirala je odnose među pokornikovim činima, a Trident je definirao katoličku sakramentologiju, a time i sakrament pokore. Neke novosti u obliku liturgijskog slavlja sakramenta donosi *Red pokore* Pavla VI., ali u bitnom shvaćanju sakramentalnog čina ništa nije promijenjeno.

Za Crkvu je važan i nauk o oprostima koji ima svoju povijesnu pozadinu. Podjeljivanje oprosta je praksa koja se temelji na nauku o nužnosti zadovoljštine i solidarnosti po molitvi i djelima pokore. Dokument koji se time detaljnije bavio je *Indulgentiarum doctrina* Pavla VI. Također je od velike važnosti i *Priručnik o oprostima*. Zadnje izdanje sažima crkveni nauk o oprostima te donosi sve odredbe i povlastice povezane s ovom crkvenom praksom.

Ključne riječi: *Pokora, metanoia, kanonska, tarifna, ispovijedanje grijeha, Trident, pokornikovi čini, oprosti.*

UVOD

U prvom poglavlju istaknuli smo pokorničko bogoslužje Starog zavjeta koje se baziralo na vršenju pokorničkih čina koji su imali za cilj ublaživanje Božje kazne, a ne promjenu života. Novi zavjet nam pak donosi više tekstova o pokorničkoj praksi i postupanju zajednice s onima koji su sagriješili.

Rad će tematizirati i pitanje kanonske i tarifne pokore kao dva dominantna oblika pokore u ranijoj povijesti Crkve. Kanonsku pokoru karakterizira izuzetna strogoća, težina i neponovljivost, što će rezultirati velikim pastoralnim problemima. S druge pak strane, i kod tarifne pokore naglasak ostaje na elementu pokore (tarife) koja se sada određuje pomoću *penitencijala*. Pokore su i dalje i duge i teške, a naglasak je na tjelesnom postu.

Skolastika se bavi pitanjem odnosa među pokornikovim činima, a Trident potvrđuje nauk o sakramentima i definira, kako cjelovitu katoličku sakramentologiju, tako i bitne elemente sakramenta pokore.

U posljednjem poglavlju rada obraditi ćemo temu oprosta i iznijeti nauk o ovoj crkvenoj praksi. U prvom dijelu prikazat ćemo razvoj nauka o oprostima u povijesti, što ga je učiteljstvo zastupalo i branilo, što je vidljivo već u XI. stoljeću.

Dalje ćemo istraživati čuveni povijesni spor oko oprosta koji je završio Lutherovim izopćenjem i velikim neredima u kojima se našla Crkva onoga vremena.

Predstaviti ćemo i zadnji dokument Crkve koji se detaljnije bavi oprostima - *Indulgentiarum doctrina* Pavla VI.

Na samom kraju ćemo iznijeti sve odredbe i povlastice sadržane u *Priručniku o oprostima* koji je relevantan, važeći i mjerodavan za pitanje oprosta u Katoličkoj Crkvi danas.

1. POKORA U SV. PISMU I POVIJESTI CRKVE

1.1. Oproštenje i pokora u Svetom Pismu

Pokorničko bogoslužje Starog zavjeta često je bilo vezano uz različite nevolje koje su snalazile narod, a tumačile su se kao Božja kazna za grijeh naroda, te tako imamo tekstove: Pnz 9,18-25; 1 Kr 8,33-53; Iz 15,2; 16,12, Jr 36,6.9; Hoš 7,14; Jl 1-2; Jon 3; Est 4,3; Ezr 8,21-23; itd.¹ Osim toga postojali su i dani javne pokore, među kojima je najistaknutiji bio Dan pomirenja, „*Jom kippurim*“ (Lev 23, 26-32). To je bio jedini zakonom propisani dan posta, pokore i žrtava za grijeh.² S jedne strane bogoslužje je pozivalo na obraćenje, a s druge strane imalo je za cilj navijestiti da je Bog primio pokajničku molitvu svog naroda, oprostio mu grijeh i pomirio se s njim. To je uključivalo i pokorničke čine poput nošenja pokorničkih odijela, posipanja pepelom, plača, vapaja itd.³ Pokornički obredi najčešće se shvaćali kao nešto što će ublažiti Božju srdžbu i promijeniti Božji stav prema grijehu i grešniku.⁴

Izvanjsko, formalističko shvaćanje tih obreda kritizirali su proroci koji su naglašavali nutarnje obraćenje, obraćenje srca, jer se prava čovjekova nutarnja preobrazba događa u dubini duše.⁵ Osim pokore za grijeh poznato nam je i kažnjavanje smrću onih grijeha koji su neposredno ugrožavali savez s Bogom i opstanak naroda proizašlog iz saveza: Pnz 13,6.10-11, 15-17; 17,2-7; 10,19; Lev 24, 14-16; Jš 7,13.20.25. Kažnjavanje je obično bilo kamenovanje.

U Novom zavjetu imamo puno više tekstova koji upućuju na povijest i razvoj pokorničke prakse u Crkvi. „Prema sinopticima bit Isusove propovijedi jest poziv na pokoru: Mt 4,17; Mk 1,15; Lk 5,32; 13,3-5.“⁶ Novi zavjet prije svega ne govori o pokori već o obraćenju, grčki „*metanoia*.“⁷ „Metanoia znači zapravo promijeniti

¹ Usp. Vladimir Zagorac, *Kristova otajstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998., 137.

² Albin Škrinjar, Sveta pokornička vremena i značenje pokore, *Služba Božja*, 22 (1982.) 1, 2.

³ Usp. V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 137.

⁴ Ljudevit Rupčić, Biblijski vid sakramenta pomirenja, *Služba Božja*, 15 (1975.) 4., 261.

⁵ Usp. Anselm Grün, *Ispovijed: slavlje pomirenja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., 8.

⁶ V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 138.

⁷ Usp. Anselm Grün, *Ispovijed: slavlje pomirenja*, 8.

mišljenje, misliti drukčije, gledati iza stvari.“⁸ Novi zavjet nam svjedoči i da je Gospodin predao svojoj Crkvi vlast opraštati grijeha. Pomirenje i opraštanje grijeha, koje je jedino Božje pravo, po Kristovu nalogu postaje nešto što je zapovijedeno da se vrši u Crkvi.⁹

Trident navodi tekst Iv 20,22-23: „Primate Duha Svetoga! Kojima otpustite grijeha, otpušteni su im; kojima zadržite, zadržani su im.“ Apologeti i crkveni Oci tu vlast Crkve temelje na Mt 16,18-20: „A ja tebi kažem: Ti si Petar-Stijena i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju i vrata paklena neće je nadvladati. Tebi ću dati ključeve kraljevstva nebeskoga, pa što god svežeš na zemlji, bit će svezano na nebesima; a što god odriješiš na zemlji, bit će odriješeno na nebesima. Tada zaprijeti učenicima neka nikomu ne reknu da je on Krist.“ Vlast ključeva proširuje se na sve svećenike, u odnosu na hijerarhiju i na službe u Crkvi.¹⁰ Kao drugi važan tekst navode Mt 18,15-18: „Pogriješi li tvoj brat, idi i pokaraj ga nasamo. Ako te poslušao, stekao si brata. Ne poslušao li te, uzmi sa sobom još jednoga ili dvojicu, neka na iskazu dvojice ili trojice svjedoka počiva svaka tvrdnja. Ako ni njih ne poslušao, reci Crkvi. Ako pak ni Crkve ne poslušao, neka ti bude kao poganin i carinik. Zaista, kažem vam, što god svežete na zemlji, bit će svezano na nebu; i što god odriješite na zemlji, bit će odriješeno na nebu.“

„Vezati i razriješiti“ tumačili su teolozi na tri načina. Prvi od njih je juridički, u smislu predaje Petru i apostolima vrhovne i univerzalne vlasti u Crkvi u vidu spasenja. Osim toga, filološko istraživanje pokazuje da je to „vezati i odriješiti“ u rabinskom govoru značilo doktrinarni i disciplinski autoritet.

Drugi je ekleziološki, koji povezuje rabinsko značenje i tekst iz Mt 18, 15-18 gdje se opisuje postupak zajednice s onim koji je sagriješio. U tom kontekstu znači vlast nekoga privremeno isključiti i vratiti u zajedništvo ukoliko ispuni uvjete, i tu se zapravo radi o dvije faze jednog pokorničkog procesa, u kojoj je jedna usmjerena prema drugoj.¹¹

⁸ A. Grün, *Ispovijed: slavlje pomirenja*, 8

⁹ Dušan Moro, Teološki pristup sakramentu pomirenja i pokore danas, *Služba Božja*, 40 (2000.) 2, 169.

¹⁰ Ivan Pavao II., *Sakrament pokore. Sedam govora i jedno apostolsko pismo Ivana Pavla II.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., 42.

¹¹ Usp. V. Zagorac, *Kristova Otajstva*, 139.

Treći je demonološki gdje izraz dobiva značenje: vezati čarima, začarati-osloboditi čari, odčarati. Ovdje bi se izraz odnosio na „poganina i carinika“ za koje se u narodu smatralo da su pod vlašću đavla. Vezati bi značilo „izručiti grešnika Sotoni,“ a odriješiti primiti ga ponovno u Crkvu i tako ga osloboditi vlasti Sotone. Izgleda da su oci u ovom izrazu vidjeli faze pokore svoga vremena, što više izgleda da upotreba ovih izraza govori o postojanju tih faza pokorničke discipline, bar u njezinoj biti, već i u vrijeme konačne redakcije Matejeva evanđelja. Ove iste faze pokore vidimo u sljedećim stoljećima kao nešto ustaljeno u Crkvi, te sve upućuje na to da iz ove predaje i potječu. U 1 Kor 5,1-5 Pavao opominje Korinćane za bludnost kakve nema ni među poganima, a osobito je znakovit dio u kojem opominje da se onaj koji ima očevu ženu „preda Sotoni na propast tijela da bi se spasio duh u dan Gospodina Isusa.“ Ovaj dio se izjednačuje sa Matejevim „smatraj ga poganimom ili carinikom, a zapravo podsjeća na starozavjetne odredbe o smrtnoj kazni za neke prijestupe, ali ovdje je više naglašena medicinalna svrha te mjere.¹²

Crkva ne samo da prima nego i potiče grešnike da postanu svjesni onoga što su učinili, te nitko ne propadne i svi se vrate k Ocu.¹³ Primjere pronalazimo u Pavlovim spisima: U 2 Sol 3,6-15 opisuje se postupak zajednice prema onima koji su prestupili, oni se izoliraju od zajednice u svrhu popravka. O ulozi zajednice i blagom stavu prema onima slabijima govore tekstovi 2 Kor 2, 5-11; Gal 6, 1-2. U govor o pokori smještamo i tekstove iz 1 Iv 5,16 kao i Jak 5,16. Na temelju ovih tekstova iz Novog zavjeta možemo reći kako općenito proizlazi da je Božje spasenje usmjereno na obraćenje čovjeka i pomirenje čovjeka s Bogom;¹⁴ da je Isus opraštao grijeha i sebi pripisivao tu vlast, te da ju je predao apostolima, a predajući apostolima dao im je ovlast da je prenose svojim nasljednicima kako je Crkva otpočetka shvaćala i vjerno izvršavala.¹⁵

Što se tiče oblika izvršavanja pokore, u knjigama Novog zavjeta može se iščitati sljedeće: sadržavalo je opomenu od predstojnika koja je prvi korak u procesu pokore; ako opomena nije donijela ploda slijedilo je isključenje iz bogoslužnog i društvenog života zajednice. Valja reći kako se isključivalo iz zajednice samo kod

¹² Isto, 140.

¹³ Usp. Benedetto Testa, *Sakramenti Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., 170.

¹⁴ Usp. V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 141.

¹⁵ Usp. Ivan Pavao II., posinodalna pobudnica, *Pomirenje i pokora. Reconciliatio et Paenitentia*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996., br., 29.

slučajeva najtežih grijeha; odlučuje zajednica i to činom predstojnika u ime i vlašću Krista i u njegovoj prisutnosti; svrha mu je osloboditi od sablazni i pomoći prestupniku da se spasi i obrati; zajednica za isključenog moli i dalje ga ljubi, a ponovno primanje u zajednicu bit će čin opraštanja iz te ljubavi; priznanje grijeha očituje obraćenje; nakon dostatnih znakova obraćenja slijedi pomirenje koje sadrži oprostjenje od strane zajednice, a moment ljubavi i oprostjenja od strane zajednice je jako naglašen te uključuje: pomirenje sa zajednicom kao preduvjet pomirenja s Bogom i pomirenje sa zajednicom kao znak pomirenja s Bogom.¹⁶

I u otačkom razdoblju je smatrano kako je za pomirenje čovjeka s Bogom najbitnije: izvanjskim činima pokazati kajanje, odnosno naglasak je na pokori. Ignacije Antiohijski u Poslanici Filadelfljanima piše kako Bog oprašta onima koji čine pokoru, a Polikarp moli svećenike da budu blagi i milosrdni prema pokornicima.¹⁷ U poslijepostolskom dobu značajan spis za naš daljnji govor o pokori je Hermin Pastir nastao oko 150. Osobito je važan ovaj dio teksta: „Onaj, uistinu, što je postigao oprostjenje grijeha ne bi više smio griješiti, nego živjeti neokaljano... Gospodin istražuje srca i budući da je sve previdio, poznavao je slabost ljudi i lukavost đavla, koji će činiti zlo slugama Božjim, usmjerujući protiv njih svoju zloću. A jer je veoma milosrdan, imao je sažaljenja prema svom stvorenju i ustanovio ovu pokoru... Ali, kažem ako netko nakon ovog velikog i svetog poziva, zaveden od đavla, sagriješi, ima samo jednu pokoru. A ako ponovno sagriješi pa se i kaje, takvom čovjeku neće koristiti. Zaista će teško živjeti.“¹⁸ Iz ovoga teksta oblikovan je stav da je pokora koja ima sakramentalni karakter moguća samo jedanput. Zanimljiv je i ovaj tekst: „Naprotiv, treba primiti onoga tko je sagriješio pa se pokajao, ali ne više puta jer za Gospodnje sluge postoji samo jedna pokora.”¹⁹ Ovaj stav podržavaju i Ciprijan, Tertulijan, Klement Aleksandrijski i većina Otaca na Zapadu i Istoku.²⁰ Sv. Jeronim tako piše da je sakrament pokore „druga spasonosna daska za nesretnike poslije utapanja,“ a sv. Ambrozije govori o jednoj pokori koja se

¹⁶ Usp. V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 141.

¹⁷ Ivan Karlič, *Sveti sakramenti. Susret s Isusom Kristom u sakramentima Crkve*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2014., 150.

¹⁸ V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 144.

¹⁹ Apostolski oci III., *Pseudoklementova homilija, Pismo Diognetu, Hermin Pastir*, Verbum, Split, 2011., 98.

²⁰ Usp. Pavao Žmire, Povijesni prikaz sakramentalne pokore, *Služba Božja*, 15 (1975.), 4., 270.

treba obavljati javno, pokoru treba činiti i svakodnevno, ali ona je za lake grijehе, a ova za teže.²¹

1.2. Kanonska pokora

Crkva se u svojim počecima našla u problemu glede onih, koji su nakon krštenja počinili teški grijeh. Rigorizam prvih kršćana dovodi u pitanje mogućnost „drugog pomirenja“ nakon oprostjenja grijehа u krštenju.²² Kada se u III. stoljeću ipak pozitivno riješilo to pitanje, stvorila se struktura kanonske pokore. „Zovemo je kanonskom jer su joj disciplinu utvrđivali često sabori svojim kanonima.“²³

Klasična kanonska pokora sastojala se od tri etape: ulazak među pokornike i nalaganje pokore, izvršavanje pokore i pomirenje.²⁴ Kod javnih teških grijehа inicijativa je na biskupu koji poziva grešnika da vrši pokoru, no redovito bi i sam grešnik dolazio biskupu (nekad i prezbiteru), osobito ako je riječ o tajnom grijehu. Biskup bi tada odlučio radi li se o grijehu koji podliježe kanonskoj pokori te određivao pristup i trajanje pokore.²⁵

Kad god bi kanonska pokora bila javna, nije tražila javnog ispovijedanja pojedinih grijehа. U tom kontekstu Leon Veliki piše biskupima Kampanije 459. godine: „Određujem da se na svaki način odstrani i ona neposlušnost protiv apostolske uredbe, za koju sam doznao da je neki čine u nedopuštenoj preuzetnosti. Radi se naime o pokori koju traže vjernici, da se ne čita javno napisani popis pojedinih vrsta grijehа, jer je dovoljno da se krivnja savjesti iznese samo svećenicima u tajnoj ispovijedi. Premda se naime hvalevrijednom čini punina vjere, koja se zbog straha Božjeg ne ustručava crveniti pred ljudima, ipak nisu svi grijesi jednaki onima koji traže javnu pokoru i koje se ne treba bojati objaviti; ipak da se mnogima ne bi uskratilo lijek pokore, neka se ne odstrani onaj neprihvatljiv običaj, ukoliko bi se neki stidjeli ili bojali svojim neprijateljima obznaniti djela za koja bi prema odredbi zakona mogli biti kažnjeni. Dostatna je naime ona ispovijed koja se iznosi najprije Bogu, a zatim i svećeniku koji nastupa kao molitelj za grijehе pokornika. Tek tada bi

²¹ Isto.

²² Usp. Michael Künzler, *Liturgija Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2020., 402.

²³ V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 144.

²⁴ Usp. B. Testa, *Sakramenti Crkve*, 171.

²⁵ Usp. V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 145.

naime mnogi mogli biti potaknuti na pokoru, ako savjest pokornika ne bude otvorena ušima naroda.“²⁶

Očito je kako se uvijek radilo o priznanju grijeha od strane grešnika, jer ako je njegov grijeh bio javno poznat samim traženjem pokore on ga je priznao. Ako bi grijeh bio posve ili djelomično tajan, onda je povjeren svećeniku ili biskupu, a tada samim činom traženja pokore, makar općenito, bi javno priznavao svoju tešku grešnost, jer su samo takvi grijesi spadali pod ovu pokoru. Ulazak u pokoru je javni čin u kojem zajednica moli za pokornika, taj obred bi sadržavao polaganje biskupovih ruku, a negdje oblačenje pokorničke odjeće kao i simbolično istjerivanje iz crkve. Pokorničkom praksom upravlja biskup koji određuje težinu i trajanje pokore.²⁷ Trajanje pokore ovisilo je o vrsti grijeha i njegovoj težini, pa i vladanju pokornika, a pokore su znale potrajati godinama, nekada i do same smrti pokornika.²⁸

Pokora je bila dijelom privatnog, dijelom javnog karaktera. Privatno se sastojala od strogih postova, spavanja na tvrdom ležaju, pokajničkim molitvama i uzdržavanju od kupanja. Javno su se pokornici pojavljivali u pokorničkim odijelima, stajali u trijemu izvan crkve, bacali se pred noge biskupu kao i na koljenima molili čitavu zajednicu za zagovor. Obred pomirenja je bio svečan, biskup bi polaganjem ruku i svećeničkom molitvom izvršio pomirenje, a zatim bi zajednica zajedno slavila euharistiju. Obred je redovito vršio biskup, a svećenici samo u iznimnim slučajevima, ali će kasnije pastoralne poteškoće dovesti do toga da će najveći broj kršćana slaviti pomirenje na času smrti i tu svećenici dobivaju veliku ulogu.²⁹

Predmet kanonske pokore su svi teški grijesi.³⁰ Time se opovrgava da je kanonska pokora bila nužna za samo tri kapitalna grijeha: idolopoklonstvo, preljub i ubojstvo. Do VI. stoljeća u Crkvi postojala je samo jedna pokora koja je bila javna, za sve teške grijeha. Na temelju prvih šest stoljeća grijeha možemo podijeliti na teške koji su grijesi iz zloće i za koje je nužna kanonska pokora, te na lake koji su slabosti i za koje je dostatna molitva, milostinja, post i druga dobra djela. Teški grijesi dijele se

²⁶ H. Denzinger- P. Hünermann, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređu*, UPT, Đakovo, 2002., br. 323. (dalje: DH)

²⁷ Usp. V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 145-146.

²⁸ Usp. P. Žmire, *Povijesni prikaz sakramentalne pokore*, 271.

²⁹ Usp. V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 147.

³⁰ Usp. Zvezdan Linić, *Oblici pokore kroz povijest, Bogoslovska smotra*, 46 (1976.) 1-2., 133.

na grijehе protiv dekaloga, glavne grijehе, i grijehе raznih vrsta, dok se laki dijele na grijehе protiv Boga, protiv bližnjega i protiv sebe samoga.³¹

Glavne oznake kanonske pokore su jednokratnost, težina i rijetkost. Što bi ugrubo značilo da se mogla provoditi samo jednom u životu nakon krštenja, da su pokore bile izuzetno stroge i teške i da su bili rijetki oni koji su pristupali kanonskoj pokori.

Jednokratnost je vrlo bitna oznaka kanonske pokore, ali će sa sobom donijeti mnoge probleme i poteškoće, osobito u pastoralnom pogledu. Da bismo uopće razumjeli zašto je bilo važno očuvati ovo pravilo treba razumjeti kontekst i prilike ondašnjih kršćana. Govorimo o vremenu kada se većina kršćana krstila u odrasloj dobi te su se ispitivali motivi njihova obraćenja i ulaska u Crkvu. Rijetkost je bila da netko nakon krštenja upadne u poganski način života, a osobito neshvatljivo je bilo upadanje u teške grijehе za koje je bila nužna kanonska pokora.³²

U IV. stoljeću kršćanstvo s Konstantinom postaje privilegirano te to u Crkvu dovodi veliki broj ljudi. Mnogi su pristupali Crkvi zbog položaja, službe, bez istinskog obraćenja, osobnog uvjerenja i promjene života. Osim toga uvodi se i krštenje djece, sve je manje onih koji prihvaćaju pokorničku disciplinu, a među kršćane su se uvukli neprihvatljivi oblici ponašanja. Pokornička disciplina nije se mijenjala, štoviše, Crkva je svoje uvjete pokore dodatno postrožila. Kršćani koji su nakon pokore ponovno upali u grijeh, do kraja života su bili isključeni iz punog zajedništva u životu Crkve. Mogli su sudjelovati na euharistijskom slavlju, ali se nisu mogli pričestivati, osim onih koji su pokazivali ozbiljne znakova kajanja. Oni su to mogli učiniti na času smrti na način popudbine.

Oni koji su se odlučili na pokoru obvezali su se na niz odredaba. Te odredbe dijelile su se na: opće, obredne i pokorničke. U ove obveze spadaju razna mrtvljenja, postovi, milostinja, molitve na koljenima, službe grobara, zabrane javnih službi, trgovine, sklapanja ženidbe.³³ Osobito se čini teška odredba o nesklapanju ženidbe. Naime, pokornik koji bi ušao u red pokornika nije smio sklopiti ženidbu, a oni koji

³¹ Usp. V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 148.

³² Usp. P. Žmire, *Povijesni prikaz sakramentalne pokore*, 272.

³³ Usp. V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 149-150.

su bili oženjeni trebali su živjeti u potpunoj suzdržljivosti i za to dobiti privolu ženidbenog druga.³⁴

Težina kanonske pokore nije uvjetovana gore navedenim zabranama već je ona i davno prije toga bila teška i stroga. Koncil u Elviri (306.) tako donosi tekstove o različitim grijesima. Onima koji bi se poklonili idolima nakon krštenja uskraćivala se popudbina, pa i na smrtnom času. Isto vrijedi i za homoseksualce i Bogu posvećene djevice koje su izgubile djevičanstvo izvanbračnim činom.³⁵ Klerici koji su počinili preljub bili bi lišeni pričesti do kraja života.³⁶ Glavni razlog težine kanonske pokore leži u tome da upravo ta pokora dokaže obraćenje.

Posljedica svega ovoga je da jako mali broj kršćana ulazi u red pokornika. Razlozi za to su upravo strogost i težina pokore, obveze koje proizlaze iz ulaska u red pokornika, pa i to da klerici ne ulaze u pokornički stalež. Pastoralno su se stvorili veliki problemi među vjernicima. Mnogi su ušli u pokoru te su je prije ili poslije pomirenja napuštali, a najveći broj kršćana ju je odlagao do zadnjeg časa. Biskupi su čak i preporučivali vjernicima odlaganje pokore, osobito mladim i oženjenim osobama.³⁷ Ovako o tome govori sv. Cezarije: „Katkada, dok općenito sve potičemo na pokoru, pokoji u sebi misli: ja, još mlad i oženjen, kako bih mogao ošišati kosu i obući se u kostrijet? No ni mi, braćo draga, ni mi to ne kažemo. Uistinu, ne propovijedamo da mladi bračni drugovi moraju poći i obući pokorničko odijelo, nego radije da se potrudu kako bi promijenili život... dovoljno je pravo obraćenje pa i bez oblačenja kostrijeti...“³⁸

Sve ovo, kako smo prethodno i naveli imalo je posljedice na euharistijski život, posebno na primanje pričesti. Pokornici su pristupali pričesti nakon pomirenja, a onima koji su živjeli sablažnjivo biskup bi uskratio pričest posve, ili onima koji su živjeli manje sablažnjivo preporučio da se neko vrijeme suzdrže od pričesti. Tako su vjernici postupno napuštali pričest do te mjere da je sabor u Agdu 506. propisao: „Laici koji se ne pričeste bar na Božić, Uskrs i Duhove neće se smatrati katolicima.“³⁹ Zanimljivo je i to da se pokora na smrtnom času razlikovala od

³⁴ Usp. Z. Linić, *Oblici pokore kroz povijest*, 133.

³⁵ Usp. Ivan Fuček, *Moralno duhovni život: Grijeh obraćenje*, Verbum, Split, 2004., 343.

³⁶ Usp. V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 151.

³⁷ Z. Linić, *Oblici pokore kroz povijest*, 134.

³⁸ V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 153.

³⁹ Isto.

redovite i to na način da je vršenje pokorničkih djela izostalo. Jedino ako je pokornik ozdravio bio je obvezan izvršiti pokoru i uključiti se u red pokornika. Tko bi pristupio redovničkom životu dobio bi bez javne pokore oprostjenje teških grijeha i pristup euharistiji. Isto tako i ljudi koji su ostali u svijetu, a prihvatili su život mrtvljenja u potpunoj čistoći.⁴⁰

Iz prakse kanonske pokore možemo zaključiti kako se obraćenje vrlo ozbiljno shvaćalo, a primjerena pokora garancija je iskrenosti i spremnosti na promjenu života.⁴¹ Tražila se vjerodostojnost i tu su se pokornička djela istakla kao najvažniji čimbenik. S obzirom na spomenute prilike i opadanje autentičnog i moralnog kršćanskog života pokore postaju još radikalnije i strože. Biskupi pozivaju pokornike ako sagriješe da stupe u pokornički red na kraju života. Sve to ostavlja velike posljedice i na liturgijski život, osobito euharistiju.

Određeno neprihvatanje pokore, kako od strane vjernika tako i crkvenih pastira dovodi do nepovjerenja prema pokorničkim činima kao najvažnijim pokazateljima autentičnosti obraćenja i promjene života. To će sve dovesti do velikih promjena koje će se u sljedećim razdobljima očitovati u slavljenju pokore.

Oblik ispovijedanja koji se razvio u ranom redovništvu jest tzv. ispovijed duhovnog vodstva. Klement Aleksandrijski i Origen govore o duhovniku kao liječniku. Duhovni vođa savjetuje i moli za grešnika da mu Bog oprostí grijeh. Duhovni vođa nije morao biti svećenik, ali on ne daje sakramentalno odrješenje, već je oprostjenje uvijek Božja stvar.⁴²

1.3. Tarifna pokora

Nova pokornička praksa pojavila se u Europi koncem VI. i početkom VII. stoljeća. Nova praksa omogućava ponovni pristup pokori onima koji su pokoru već obavili. I ovo razdoblje u povijesti sakramenta okarakterizirano je elementom vršenja pokore, to jest pokorničkih čina.⁴³ Ne može se točno odrediti kada je započela ova praksa, ali postoji svjedočanstvo sabora u Toledu. Tako ovaj sabor 589. donosi tekst

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Z. Linić, *Oblici pokore kroz povijest*, 134.

⁴² Usp. A. Grün, *Ispovijed: slavlje pomirenja*, 13

⁴³ Usp. Z. Linić, *Oblici pokore kroz povijest*, 134.

koji svjedoči o opiranju novoj praksi: „Budući da znamo da u nekim crkvama Španjolske ljudi vrše pokoru za svoje grijehе ne po kanonima, nego na nedostojan način, tako da svaki put kad sagriješe traže od svećenika da budu pomireni, sveti sabor, da bi iskorijenio tu prokletu drskost, određuje da se pokora daje po kanonskom obliku starih.“⁴⁴ Ipak, otprilike pola stoljeća kasnije sabor u Chalon-sur-Saone donosi ovo svjedočanstvo: „Što se tiče pokore, koja je lijek duši, vjerujemo da je ona od najveće koristi svim ljudima, tako da su svi svećenici složni u tvrdnji kako pokornicima svaki put kad se ispovjede treba dati pokoru.“⁴⁵

Ovaj oblik pokore potječe iz Britanije i Irske, a prakticirali su ga redovnici, i to na način da se redovnik ispovijedao redovniku ili opatu. Pokora je bila u krizi te su britanski redovnici misionari bili prihvaćeni od naroda i klera. Zato je nova pokornička praksa doživjela veliki uspjeh.

Procedura je bila slijedeća: privatno ispovijedanje grijehа svećeniku, pokora koju svećenik propiše, izvršenje pokore i na kraju odrješenje.⁴⁶

Brojne su i bitne novosti ovog oblika pokore. Prva je u tome da ako čovjek ponovno teško sagriješi, nakon pokore, može dobiti pokoru i pomirenje. Ispovijedanje grijehа je tajno, ali ne samo to već i nalaganje pokorničkih djela. Za grijehе se primjenjivala pokora, koja je bila zapisana u pokorničkim knjigama (*liber penitentialis*), te je svećenik pomoću njih određivao točnu pokoru (*tarifu*) za grijehе.⁴⁷ Ovakve knjige vrlo brzo se počele množiti, a mnoge su bile vrlo upitne. Novost ovakvog oblika pokore je i u tome da nakon pomirenja prestaju sve pokorničke obveze, pristupačna je klericima kao i redovnicima, te sada i svećenik redovito daje pokoru i pomirenje.

Proces pokore sažet je u dva termina: nalaganje pokore i pomirenje. Nalaganje pokore uključivalo je pojedinačnu ispovijed grijehа koja je bila vrlo detaljna. Nakon izvršene pokore pokornik bi ponovno došao svećeniku, koji bi mu udijelio odrješenje.⁴⁸ Za svaki grijeh je određena pokora, a te su pokore i dalje duge i

⁴⁴ V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 155.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ Usp. P. Žmire, *Povijesni prikaz sakramentalne pokore*, 273.

⁴⁷ I. Fuček, *moralno duhovni život: Grijeh obraćenje*, 347.

⁴⁸ Usp. V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 156.

teške, a sastoje se od različitih mrtvljenja. Najistaknutije mjesto zauzima post, pa „činiti pokoru“ znači „postiti.“⁴⁹

Evo nekoliko primjera tarifa iz pokorničkih penitencijala: „Klerik ubojica bit će progнан na deset godina i vršit će pokoru 7 godina, od toga 3 godine na kruhu i vodi...“⁵⁰ (Finijanov penitencijal). „Ubojica će postiti tri godine o kruhu i vodi, neće nositi oružje i živjet će u izgnanstvu. Nakon te tri godine vratit će se u domovinu i staviti se u službu roditeljima ubijenoga, kao zamjena za njega...“ (Kolumbanov penitencijal).⁵¹ Mladić koji sagriješi sa djevojkom posti jednu godinu, sodomisti četiri, lezbijke tri, a ako su redovnice sedam godina pokore.⁵² (Bedin penitencijal). Posebno mjesto zauzimaju grijesi na području seksualnosti kao i ubojstva.

Penitencijali uvode i mogućnost zamjene pokora, jer se znalo dogoditi da je netko za ponavljanje grijeha mogao dobiti tako duge pokore da ih nije mogao izvršiti za života. Tako je pokornik mogao „otkupiti“ jednu godinu posta s npr. tri recitiranja čitavog Psaltira i 3000 udaraca bičem.

Tako se stvorila mogućnost da bogata osoba povjeri vršenje svoje pokore drugima. Prema jednom penitencijalu pokornik je 7 godina posta mogao riješiti ovako: platiti 12 ljudi da umjesto njega poste tri dana; onda 120 ljudi da 7 puta čine isto - što iznosi točno 2556 dana posta, odnosno 7 godina.⁵³ Sve je to dovelo do toga da je ovakva pokornička praksa gubila na vjerodostojnosti, pa će razvoj ići u smjeru prebacivanja naglaska sa pokore (zadovoljštine) na priznanje grijeha.

Početkom IX. stoljeća službena Crkva je pokušala novi oblik pokore iskorijeniti, a vratiti kanonski oblik pokore. To se događalo za vrijeme pape Hadrijana I. i Leona III. između 768. i 814. godine. Sabor u Chalon-sur-Saon 813. godine tvrdi da valja vratiti pokoru po starim kanonima i odstraniti penitencijale. Sabor u Parizu 829. još je izričiti: „Učinilo nam se korisnim da svaki biskup u svojoj biskupiji dade pronaći te knjižice koje su pune zabluda, i da ih da spaliti kako se ubuduće svećenici neznalice ne bi njima služili i zavaravali narod...“⁵⁴ Pokušaj

⁴⁹ Usp. Z. Linić, *Oblici pokore kroz povijest*, 135.

⁵⁰ V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 157.

⁵¹ Isto.

⁵² Isto.

⁵³ Isto.

⁵⁴ Isto, 159.

nije uspio, jer su klerici koji su bili u pastoralu više zastupali tarifnu penitencijalnu praksu.

Zamjenama i plaćanjem drugima za izvršenje pokore zadovoljština sve više gubi na vjerodostojnosti. S druge strane ispovijed grijeha dobiva na važnosti. Poniženje i sramota zbog priznavanja vlastitih grijeha smatrali su se činom poniznosti, ali i zadovoljštine.⁵⁵ Ispovijed grijeha od sada je najvažniji čimbenik, i to ne samo kao priznanje grijeha, nego kao i najvažniji dio zadovoljštine. Ako je ispovijedanjem grijeha dana bit zadovoljštine, nema zapreke da se podijeli pomirenje, koje se već tada naziva odrješenjem.⁵⁶ Tako redoslijed pokore sada izgleda ovako: priznanje-pomirenje-zadovoljština, umjesto dotadašnjeg: priznanje-zadovoljština-pomirenje. U srednjem vijeku razvila se i nova pokornička praksa koja se najčešće naziva pokorničko hodočašće. Na mjesto pokore dolazi udioništvo u crkvenim djelima zadovoljštine. Ispovjednik tako može naložiti za pokoru hodočašće, post, milostinju.⁵⁷ Srednji vijek tako poznaje tri oblika, odnosno mogućnosti oprostjenja grijeha: pokorničko hodočašće, svečanu javnu pokoru koja je zadržala sve oblike kanonske pokore, te privatnu ili tajnu koja je nepromijenjena do danas.⁵⁸

⁵⁵ B. Testa, *Sakramenti Crkve*, 172.

⁵⁶ Usp. V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 160.

⁵⁷ Usp. Theodor Schnitzler, *O značenju sakramenata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998., 83.

⁵⁸ Usp. V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 161.

2. OD SKOLASTIKE DO REDA POKORE PAVLA VI.

2.1. Skolastička sistematizacija

Razdoblje skolastike nije dovelo do nekih novih oblika pokore, ali je skolastika objasnila smisao i međusobni odnos pokornikovih čina. Čimbenici koji u pokoru bitno spadaju su kajanje, ispovijed i zadovoljština sa strane pokornika, te odrješenje sa strane Crkve. Njihov međusobni odnos postaje predmetom brojnih teoloških rasprava. Temeljno pitanje koje se nametnulo je kakav je odnos između subjektivnog i crkveno-objektivnog elementa u pokori?⁵⁹

Kako smo vidjeli u kanonskoj pokori, izvršavanje pokore smatrano je pokazateljem autentične želje za obraćenjem, kao i u prvoj fazi tarifne pokore. Kasnije, kada se izvršavanje pokore smješta nakon odrješenja (pomirenja), i kada se naglasak stavlja na pokajanje, ne može se više tvrditi kako je vršenje pokore uzrok oprostjenja grijeha. Pokajanje je sada u središtu penitencijalne prakse.⁶⁰ Ako se ipak treba izvršiti zadovoljština onda se ne može smatrati da je učinak kajanja i odrješenja otpuštenje svih kazni. Tu dolazimo do razlikovanja vječnih i vremenitih kazni. Toma Akvinski o tome govori ovako: “.U grijehu možemo uočiti dva vida: krivnju što smo uvrijedili Boga, i kaznu koju smo krivnjom zaslužili.”⁶¹ O tome ćemo više biti govora u posljednjem poglavlju, kada bude riječ o oprostima.

Odsada se smatra da je direktni učinak zadovoljštine opraštanje vremenitih kazni. Kajanje, ispovijed i odrješenje opraštaju vječnu kaznu, odnosno pretvaraju je u vremenitu. Ovo je uglavnom predskolastička misao o sakramentu pokore, a zapečatit će je visoka skolastika i Toma Akvinski.⁶² Ono što čini sakramentalni znak su izvanjski pokornikovi čini, od želje za obraćenjem do pokore, a najvažniji čimbenik je ispovijed grijeha koje se smatra očitovanjem nutarnjeg kajanja. Važno je i svećenikovo odrješenje kao crkveno oprostjenje od kazni. No, i dalje ostaje neriješeno temeljno pitanje uzroka oprostjenja grijeha. Prvi skolastici su tvrdili kako je uzrok oprosta grijeha u kajanju pokornika iz ljubavi prema Bogu. No, u svemu tome

⁵⁹ Usp. Z. Linić, *Oblici pokore kroz povijest*, 138.

⁶⁰ Usp. Mladen Parlov, *Marulićevo poimanje sakramenta pokore i pomirenja, Colloquia maruliana 12* (2003.), 100.

⁶¹ Sv. Toma Akvinski, *Stožeri kršćanske vjere*, Symposion, Split, 1981., 129.

⁶² Usp. Z. Linić, *Oblici pokore kroz povijest*, 139.

nedostajalo je objašnjenje o u ulozi Crkve. Toma Akvinski ponudio je rješenje i sintezu između osobnih i crkvenih elemenata ispovijedi. On tvrdi da su osobni elementi (kajanje, ispovijed i zadovoljština) materija sakramenta, a odrješenje forma, te ne djeluju odvojeno nego kao jedinstveni uzrok. Čini pokornika su tako bitni dio sakramentalnog znaka koji postiže oprostenje grijeha. Savršeno kajanje može postići oprostenje, ali se to ne događa neovisno o sakramentalnom znaku. Oprostenje postignuto savršenim kajanjem pretpostavlja želju za sakramentom, te mu je realna anticipacija. Toma u skladu sa sakramentalnom teologijom svoga vremena tvrdi da sakramentalni učinak osim konačnog, postiže i posredni. U sakramentu ispovijedi konačni učinak je oprost, a posredni kajanje.⁶³ Iako zadovoljština u skolastici nije toliko u središtu interesa, ipak Toma tvrdi kako ona služi za isplaćivanje vremenite kazne koju smo grijehom zaslužili te kao lijek protiv grijeha.⁶⁴

2.2. IV. Lateranski i Firentinski koncil

IV. Lateranski koncil (1215.)⁶⁵ donosi odredbe o zapovijedi godišnje ispovijedi i uskrsne pričesti: „Neka svi vjernici, obaju spolova, nakon što dođu u godine razlikovanja, barem jedanput godišnje, sami sve svoje grijeha vjerno ispovjedu vlastitom svećeniku i neka nastoje, prema svojim snagama, izvršiti naloženu pokoru, primajući pobožno, barem o Uskrsu, sakrament euharistije, osim ako bi se po savjetu vlastitog svećenika privremeno trebali suzdržati od toga zbog nekog opravdanog razloga: u suprotnom, neka se živom zabrani ulazak u crkvu a mrtav neka nema kršćanski pokop. Neka se zbog toga ova spasonosna odredba često obznanjuje u crkvama, da netko ne bi zaslijepljen neznanjem imao pokrov isprike.“⁶⁶

Nadalje, govori i o obvezama ispovjednika: „Svećenik pak neka bude promišljen i oprezan, kako bi kao vješt liječnik na rane ozlijeđenog izlio vino i ulje (usp. Lk 10,34), brižljivo istražujući okolnosti i grješnika i grijeha, čime će razborito shvatiti, kakav savjet treba pružiti, kakav lijek primijeniti, služeći se različitim pokušajima za ozdravljenje bolesnika. Neka pak jako pazi da riječju ili znakom ili na

⁶³ Usp. Mladen Parlov, Marulićevo poimanje sakramenta pokore i pomirenja, 101-102.

⁶⁴ Usp. Z. Linić, Oblici pokore kroz povijest, 139.

⁶⁵ IV. Lateranski koncil (11.-30. studenog 1215.) dvanaesti je opći sabor Katoličke Crkve. Sazvao ga je Inocent III. Donosi važne zaključke, a za našu temu je bitna zapovijed o ispovijedi i pričesti barem jednom godišnje. Usp. DH 800-820.

⁶⁶ DH 812.

neki drugi način ne bi odao grješnika. Ako bi pak trebao razboritiji savjet, treba ga oprezno tražiti bez ikakvog označivanja osobe; određujemo naime da se onoga koji bi se usudio obznaniti grijeh, koji je njemu otkriven na sudu pokore, ne samo liši svećeničke službe, nego da ga se zatvori u strogi samostan da čini doživotnu pokoru.“⁶⁷

U XV. stoljeću poznaje se pojam duhovnog vodstva, koje uključuje ispovijedanje grijeha koje vrši laik, ali za odrješenje se upućuje na svećenika.⁶⁸ Ovakav oblik ispovijedanja karakterističan je za redovništvo, i povezan je s napretkom u duhovnom životu, te nije smatran sakramentom nego duhovnim praćenjem. Međutim, redovničke zajednice su u svoje redove primale sve više svećenika te se sakramentalizirala i ispovijed vođenja duša. Tako se razvila ispovijed iz pobožnosti u kojoj su se nesavršenosti ispovijedale pod grijeha ili se odrješivalo od davno oprostanih grijeha.⁶⁹

Za teologiju sakramenta važan je Fiorentinski sabor⁷⁰ i njegov dekret *Exultate Deo*, poznat kao *Dekret za Armenice*. O sakramentu pokore kaže se: „Četvrti sakrament je pokora, čiji su kao materija čini pokornika koji se dijele u tri dijela. Prvi od njih je skrušenost srca: na koji spada da mu je žao zbog učinjenog grijeha s odlukom da ubuduće neće grijehiti. Drugi dio je ispovijed riječima: na koji spada da grješnik u potpunosti ispovijedi svom svećeniku sve grijeha kojih se sjeti. Treći dio je zadovoljština za grijeha, prema sudu svećenika; a ona se uglavnom provodi molitvom, postom i milostinjom. Forma tog sakramenta su riječi odrješenja koje izgovara svećenik kad kaže: „Ja te odrješujem.“ Podjelitelj tog sakramenta je svećenik koji ima ovlast odrješivati ili redovnu ili po udjeljivanju od pretpostavljenog. Učinak tog sakramenta je odrješenje od grijeha.“⁷¹ U ovom dekretu je posve očito preuzeta teologija Tome Akvinskoga, što će ostati trajni okvir katoličkog teološkog govora o sakramentu pokore.

⁶⁷ DH 813-814.

⁶⁸ Usp. M. Kunzler, *Liturgija Crkve*, 404.

⁶⁹ Usp. A. Grün, *Ispovijed: slavlje pomirenja*, 14.

⁷⁰ Fiorentinski sabor održan je u Firenzi, zajedno sa saborima u Baselu i Ferrari, smatra se 17-im općim saborom. Otvorio ga je Eugen IV. Usp. DH 1300-1353.

⁷¹ DH 1323.

2.3. *Tridentski sabor i Dekret o sakramentu pokore*

Tridentski sabor svojim naukom o sakramentima obilježio je katoličku sakramentologiju sve do današnjih dana.⁷² U tom kontekstu važno je razumjeti *Dekret o sakramentima* koji je nastao kao reakcija na protestantska osporavanja. Ukratko, dogmatski nauk Tridenta o sakramentima može stati u slijedećih nekoliko točaka: „Sakramenti Novoga zavjeta su ustanovljeni od Isusa Krista i ima ih sedam; razlikuju se od sakramenata Starog zavjeta; nužni su za spasenje *in re* ili barem *in voto*; sadrže i podjeljuju milost *ex opere operato* onima koji ne postavljaju zapreke; podjeljuju milost, a neki i sakramentalni karakter; službenik mora biti ovlašten, imati pravu nakanu i tražene moralne uvjete.“⁷³

Sakramentu pokore i bolesničkog pomazanja posvećeno je XIV. zasjedanje sabora, a *Dekret o sakramentu pokore* obrađuje ovaj sakrament u devet poglavlja i petnaest kanona.⁷⁴ Reformatori niječu evanđeosko podrijetlo pokore kao sakramenta, te su reinterpreterali kajanje i zadovoljštinu. Trident brani skolastički nauk o ispovijedi i odbacuje tvrdnje reformatora.⁷⁵ U predgovoru dekreta stoji: „Premda je u dekretu o opravdanju bilo umetnuto mnogo govora o sakramentu pokore, potrebnog za razumno razjašnjenje nekih mjesta, ipak u ovo naše vrijeme o tom postoji mnoštvo različitih zabluda, te sveti ekumenski i opći Tridentski sabor (misli) da će mnogo pridonijeti općoj koristi ako o tome objavi točniju i potpuniju definiciju, kako bi uz pomoć Duha Svetoga ukazao i uništio sve zablude, kažem, da katolička istina bude jasna i sjajna; ovaj sveti sabor predočuje sada to učenje svim kršćanima da ga trajno slijede.“⁷⁶

U prvom poglavlju govori se o potrebi i ustanovljenju sakramenta pokore, te tvrdi kako je sam Gospodin ustanovio sakrament pokore, te donio lijek onima koji su nakon krštenja zgriješili. Sakrament pokore potreban je zbog ljudske slabosti, a kao tekst ustanove navodi se: „Primite Duha Svetoga. Kojima otpustite grijehe, otpuštaju im se; kojima zadržite zadržani su im“ (Iv 20,22).⁷⁷

⁷² Usp. Ante Mateljan, *Otajstvo susreta: temeljna sakramentologija*, Crkva u svijetu, Split, 2010., 105.

⁷³ A. Mateljan, *Otajstvo susreta: temeljna sakramentologija*, 110.

⁷⁴ Usp. DH 1667-1719.

⁷⁵ Usp. V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 163.

⁷⁶ DH 1667.

⁷⁷ Usp. DH 1668-1670.

U drugom poglavlju govori se o razlikovanju između sakramenta pokore i krštenja, te tvrdi da se sakrament pokore u mnogome razlikuje od krštenja. Značajno se razlikuje materija i forma sakramenta, a osim toga djelatelj krštenja ne mora biti sudac. Različiti su i plodovi krštenja i pokore.⁷⁸ U krštenju se postaje novo stvorenje, a u sakramentu pokore se oprostjenje postiže dijelom i našim naporom. Sukladno ovome kanon veli: „Tko miješajući sakramente kaže da je samo krštenje sakrament pokore, kao da ta dva sakramenta nisu odvojena, te da se zbog toga (pokora) ne naziva ispravno 'druga daska poslije brodoloma': neka bude kažnjen anatemom“.⁷⁹

Treće poglavlje govori o dijelovima i plodu pokore, te tako definira riječi djelatelja: „Ja te odrješujem...“ kao formu sakramenta, a pokajanje, ispovijed i zadovoljštinu kao materiju sakramenta.⁸⁰ Sukladno tome donosi kanon: „Tko niječe da se za potpuno i savršeno oprostjenje grijeha traže tri čina kod pokornika kao materija sakramenta pokore, naime pokajanje, ispovijed i zadovoljština, koji se nazivaju tri dijela pokore; ili tko kaže da pokora ima samo dva dijela, to jest strah nametnut savjesti nakon priznanja grijeha i vjera primljena iz evanđelja ili odrješnja, kojom netko vjeruje da su mu po Kristu oprostjeni grijesi: neka bude kažnjen anatemom“.⁸¹

Četvrto poglavlje obrađuje pokajanje, koje je definirano kao bol duše i zgražanje nad počinjenim grijehom, s odlukom ne grijesiti više. Razlikuje savršeno pokajanje od nesavršenog. Savršeno kajanje pomiruje čovjeka s Bogom prije nego li on stvarno primi taj sakrament, jer ono uključuje želju za sakramentom. Nesavršeno kajanje, koje se zove skrušenost, ne može bez sakramenta pokore čovjeka dovesti do opravdanja.⁸² U kanonu stoji: „Tko kaže da pokajanje koje se priprema razmišljanjem, utvrđivanjem i odbacivanjem grijeha, čime netko razmišlja o svojim godinama u gorčini svoje duše (Iz 38,15), važući težinu, mnoštvo, i odvratnost svojih grijeha, te gubitak vječnog blaženstva i upadanje u vječno prokletstvo, s odlukom za bolji život, nije prava i korisna bol, te da ona ne priprema za milost nego da čovjeka čini

⁷⁸ Usp. DH 1671-1672.

⁷⁹ DH 1702.

⁸⁰ Usp. DH 1673-1675.

⁸¹ DH 1704.

⁸² Usp. DH 1676-1678.

licemjerom i više grješnikom; nadalje da je ta bol prisiljena a ne slobodna i dobrovoljna: neka bude kažnjen anatemom.“⁸³

U petom poglavlju obrađuje se ispovijed grijeha. Trident naučava kako pokornici u ispovijedi trebaju iznijeti sve smrtne grijeha kojih je čovjek poslije marljivog ispitivanja savjesti svjestan. Također, treba iznijeti i okolnosti koje mijenjaju vrstu grijeha. Ispovijedanje lakih grijeha nije nužno.⁸⁴ Ovom poglavlju pripada i više kanona: „Tko niječe da je sakramentalna ispovijed ustanovljena i da je ona potrebna za spasenje po Božjem zakonu; ili tko kaže da je način tajnog ispovijedanja samo svećeniku, što je Katolička Crkva od početka uvijek obdržavala i obdržava, strana utjelovljenju i Kristovoj zapovijedi te da je ona ljudska izmišljotina: neka bude kažnjen anatemom. Tko kaže da za oprostjenje grijeha u sakramentu pokore po Božjem zakonu nije potrebno ispovjediti sve i pojedine smrtne grijeha, kojih se tko sjeti nakon potrebnog i brižnog razmišljanja, pa i one tajne i koji su protiv posljednje dvije zapovijedi dekaloga, kao i okolnosti koje mijenjaju vrstu grijeha; nego (kaže) da je samo ona ispovijed korisna (koja služi) za pouku i utjehu pokornika te da je ona nekoć služila samo za određivanje kanonske zadovoljštine; ili tko kaže da oni koji nastoje ispovjediti sve grijeha ništa ne žele prepustiti Božjem milosrđu; ili da se ne smiju ispovjedati laki grijesi: neka bude kažnjen anatemom. Tko kaže da je nemoguća ispovijed svih grijeha, kako se obdržava u Crkvi, i da je pobožni trebaju ukinuti kao ljudsku predaju; ili da na ispovijed nisu obvezatni jednom godišnje svi i pojedini kršćanski vjernici obaju spolova, prema uredbama velikog Lateranskog sabora, te da zbog toga treba savjetovati kršćanskim vjernicima da se ne ispovjedaju u vrijeme korizme: neka bude kažnjen anatemom.“⁸⁵

Šesto i sedmo poglavlje obrađuje pitanje djelitelja pokore i odrješenja, kao i pridržane slučajeve. Trident potvrđuje da su svećenici i biskup jedini službenici sakramenta pokore, a svećenici u teškome grijehu valjano vrše službu opraštanja grijeha koja im je podijeljena snagom Duha Svetoga kod ređenja. Odrješenje koje podjeljuje svećenik bez jurisdikcije nema nikakvo značenje. Sabor naglašava ulogu suca, a odrješenje je jedna vrsta presude po vlasti reda i jurisdikcije.

⁸³ DH 1705.

⁸⁴ Usp. DH 1679-1683.

⁸⁵ DH 1706-1708.

Neke teže grijeha ne odrješuju svi svećenici, nego samo biskupi snagom veće ovlasti, a neke teže grijeha mogu i pridržati. Na času smrti svi svećenici mogu odriješiti sve pokornike od bilo kakvih grijeha i kazni.⁸⁶ Sukladno tome koncil donosi i kanone: „Tko kaže da sakramentalno odrješenje svećenika nije čin suda, nego samo čista služba izjavljivanja i objavljivanja da su oprošteni grijesi onome koji se ispovijeda, samo ako vjeruje da je odriješen, ili (tko kaže) da svećenik ne odrješuje ozbiljno, nego u šali; ili tko kaže da za ispovijed pokornika nije potrebno da ga svećenik može odriješiti: neka bude kažnjen anatemom. Tko kaže da svećenici koji se nalaze u smrtnom grijehu nemaju ovlast vezati i odriješivati; ili da nisu samo svećenici djelatnici odrješenja, nego da je svim pojedinim kršćanskim vjernicima rečeno: 'Štogađ svežete na zemlji bit će svezano na nebu; i što god odriješite na zemlji bit će odriješeno na nebesima' (Mt 18,18); i 'Kojima otpustite grijeha, otpuštaju im se; kojima zadržite, zadržani su im' (Iv 20,23), snagom kojih riječi svatko može odriješivati od grijeha, javne grijeha naime (javnom opomenom), ako prihvati opomenu, tajne pak spontanom ispovijedi: neka bude kažnjen anatemom. Tko kaže da biskup nema pravo sebi pridržati (neke) slučajeve, osim za izvanjski poredak, te da zbog toga pridržavanje slučajeva ne sprječava svećenika u pravom odrješenju u pridržanim slučajevima: neka bude kažnjen anatemom.“⁸⁷

Konačno, u osmom i devetom poglavlju dolazimo do zadovoljštine. Protiv reformatora koji su tvrdili da ne može ostati kazna za grijeha, Tridentiski sabor ističe da je potpuno krivo i daleko od Božje riječi, da Gospodin nikada ne oprašta krivnju a da ne bi oprostio i kaznu. Navodi primjere Adama i Eve (Post 3, 16-19), Mojsija koji posreduje za Mirjamu (Br 12,14), kao i smrt Davidova djeteta (2 Sam 12,13) u kojima se to najočitije pobija.

Razlog Božje pravednosti traži različito postupanje s onima koji su sagriješili prije krštenja od onih koji su sagriješili poslije krštenja, te tako oskvrnuli hram Božji i ražalostili Duha Svetoga. Prikladno je i za Božje milosrđe da nam se bez ikakve zadovoljštine ne opraštaju grijesi, kako ne bismo neke grijeha smatrali za lakše i upali u teže. Kazne zadovoljštine uvelike odvlače od grijeha, liječe se ostaci grijeha i suprotnim krepostima se odstranjuju zle navike. U Crkvi Božjoj, ističe Sabor, pokora je siguran put za odstranjivanje Božje kazne ako je ljudi čine s pravim bolom duše.

⁸⁶ Usp. DH 1686-1688.

⁸⁷ DH 1709-1711.

Pokora liječi, ali i po trpljenju postajemo slični Kristu Isusu koji je dao zadovoljštinu za naše grijehе.⁸⁸

Zadovoljština se ne sastoji samo u vjeri da je Krist za nas učinio zadovoljštinu, već nam valja prihvatiti i izvršiti pokoru koju dosuđuje Bog ili nalaže svećenik, te je prikazati Gospodinu za otpust vlastitih grijehа. Zadovoljština ne proturječi nauku o milosti, nije obična ljudska predaja već ju Bog i Crkva zahtijevaju za barem djelomičnu nadoknadu štete koju grijeh nanosi nama samima, ali i cijeloj Crkvi.⁸⁹ Služitelji sakramenta moraju odrediti prikladnu pokoru, jer ako bi bili popustljivi i zatvarali oči pred grijesima i sami postaju sukrivci tuđih grijehа.⁹⁰

U devetom poglavlju koncil govori o djelima zadovoljštine, te ističe kako Bogu Ocu možemo dati zadovoljštinu, ne samo kaznama koje prihvatimo kao pokoru za grijehе ili koje odredi svećenik, nego također i strpljivim podnošenjem vremenitih kazni nametnutih od Boga.⁹¹ U sljedećim kanonima koncil izjavljuje: „Tko kaže da Bog uvijek s grijehom oprašta čitavu kaznu te da zadovoljština pokornika nije ništa drugo nego vjera kojom prihvaćaju da je Krist za njih zadovoljio: neka bude kažnjen anatemom. Tko kaže da se za grijehе, u odnosu na vremenitu kaznu, po Kristovim zaslugama Bogu nikako ne daje zadovoljština strpljivo podnoseći kazne od njega poslane ili naložene od svećenika, a niti onima koje se dragovoljno čine kao što su postovi, molitve, milostinja ili pak druga djela pobožnosti, te da je zato najbolja pokora novi život: neka bude kažnjen anatemom. Tko kaže da zadovoljština, kojom pokornici otkupljuju svoje grijehе po Kristu Isusu, nije čin štovanja Boga, nego ljudski običaj koji zamračuje učenje o milosti i pravo štovanje Boga, pa i samo dobročinstvo Kristove smrti: neka bude kažnjen anatemom. Tko kaže da su ključevi dani Crkvi samo za odrješivanje i ne i za vezanje, te da zbog toga svećenici rade protiv svrhe ključeva i protiv Kristova ustanovljenja dok nalažu pokornicima kazne; i (tko kaže) da je umišljaj da vremenitu kaznu većinom treba još izvršiti, nakon što je snagom ključeva oproštena vječna kazna: nek bude kažnjen anatemom.“⁹²

Poslijetridentsko doba ostalo je uglavnom na moralnim raspravama o pokori. Radilo se uglavnom o problemima koji su se od početka pokore pojavljivali. Trident

⁸⁸ Usp. DH 1689-1690.

⁸⁹ Usp. B. Testa, *Sakramenti Crkve*, 184.

⁹⁰ Usp. DH 1692.

⁹¹ Usp. DH 1693.

⁹² DH 1712-1715.

je učvrstio i zacementirao postojeći oblik pokore, tako da određeni pastoralni i teološki imperativi nisu mogli utjecati na odluke sabora.⁹³

2.4. *Novi Red pokore Pavla VI. i teologija zadovoljštine*

Nakon Tridenta i spomenutih rasprava ništa se bitno nije događalo do Drugog vatikanskog koncila, kada je došlo do određenih promjena u slavlju sakramenta pokore. Tako ćemo se kratko osvrnuti na novi *Red pokore* Pavla VI., te najnovije crkvene dokumente o zadovoljštini. Drugi vatikanski sabor uvidio je probleme u slavljenju sakramenta pokore te u konstituciji o svetoj liturgiji naređuje: „Neka se prerade obredi i obrasci pokore da jasnije izražavaju narav i učinak sakramenta.“⁹⁴ Posljedica toga je obnovljeni *Red pokore (Ordo paenitentiae)* Pavla VI. koji je promulgiran 2. prosinca 1973.

Do sada se ovaj sakrament nazivao pokorom ili ispovijeđu, zbog svojih povijesnih razloga gdje se naglasak stavljao na pokornička djela, a kasnije na priznanje grijeha. Ipak, čini se kako je najpotpuniji izraz kojim novi obred naziva sakramentalni čin a to je pomirenje. Izraz pronalazimo u predaji, kao i na Tridentu a označava bar podjednako dva djelovanja: Boga koji poziva i čovjeka koji prihvaća poziv.⁹⁵ Tako se cijelo pokorničko bogoslužje naziva *Redom pokore*, a njegov sakramentalni dio u užem smislu *Red pomirenja*.

U *Prethodnim napomenama* istaknute su doktrinarne i pastoralne smjernice za slavljenje obreda pokore. U brojevima 3-5 istaknuto je kako je grijeh uvreda Boga i braće, zato pokora mora biti pomirenje s Bogom i Crkvom.⁹⁶ Sastavni dijelovi sakramenta pokore su: skrušenost i kajanje, ispovijed, zadovoljština i odrješenje.⁹⁷ Najvažnije mjesto zauzima skrušenost i kajanje s jedne strane, a odrješenje s druge. „Ispovijed i zadovoljština izraz su skrušenosti i kajanja te su u crkvenoj disciplini mijenjali svoj odnos prema odrješenju: nekada je npr. zadovoljština dolazila prije odrješenja, danas redovito dolazi poslije njega, a u slučaju zajedničkog odrješenja ono dolazi i prije ispovijedi i prije zadovoljštine.“⁹⁸ Obred ističe neke značajne

⁹³ Usp. V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 162.

⁹⁴ Drugi vatikanski koncil, Konstitucija *Sacrosanctum Concilium* (4. 12. 1965.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1970., 72. (dalje: SC)

⁹⁵ Usp. V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 169.

⁹⁶ Usp. *Rimski obrednik: Red pokore*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1975., br. 3-5.

⁹⁷ Usp. Isto, br. 6

⁹⁸ V. Zagorac, *Kristova otajstva*, 170.

vidove pokore i pomirenja: Božju inicijativu pomirenja, trojstveno-ekonomsku rasporedbu pomirenja, povijesno-spasenjski kontinuitet Božjega djela pomirenja, eklezijalni značaj pomirenja.

Novost su tri različita oblika slavljenja pomirenja: *Red pomirenja pojedinih pokornika*; *Red pomirenja više pokornika s pojedinačnom ispovijedi i odrješenjem*; *Red pomirenja više pokornika s općom ispovijedi i skupnim odrješenjem*. Sva tri oblika imaju zajedničke elemente: međusobni susret i pozdrav, naviještanje i slušanje Božje riječi, ispovijedanjem Božjeg milosrđa i vlastitih grijeha te hvaljenjem Boga molitvom i životom.⁹⁹

Što se tiče same zadovoljštine *Red pokore* ističe: „Pravo obraćenje dovršuje se zadovoljštinom za grijeh, poboljšanjem života i naknadom nanesene štete.“¹⁰⁰ Zadovoljština mora biti prikladna i prilagođena, kako bi svatko popravio red koji je narušio i dobio pravi lijek za bolest. Potrebno je stoga, da kazna bude uistinu lijek za grijeh i obnavlja život.¹⁰¹

Za naš daljnji govor o sakramentu ispovijedi, posebno o zadovoljštini, važno je osvrnuti se na nauk u *Katekizmu Katoličke Crkve* i novijim crkvenim dokumentima. Nauk Katoličke Crkve glede sakramenata općenito, kako smo već rekli, temelji se na nauku Tridentskog sabora, pa tako i sam sakrament ispovijedi i zadovoljština. Katekizam ističe da mnogi grijesi nanose štetu bližnjemu te treba učiniti što je moguće da se šteta nadoknadi. To je zahtjev obične pravednosti. Osim toga, grijeh ranjava grešnika, njegov odnos s Bogom i bližnjima. Odrješenje briše grijeh, ali ne i sve neredne koje je grijeh uzrokovao, što smo spominjali kao važan nauk Tridentskog koncila. Grešnik mora na prikladan način okajati ili zadovoljiti svoje grijeh, a ta se zadovoljština također zove pokora.¹⁰² Pokora mora biti prikladna i tražiti duhovno dobro pokornika, treba odgovarati težini i naravi počinjenih grijeha. To može biti molitva, djela milosrđa, služenje bližnjemu, određene žrtve kao i strpljivo prihvaćanje križa.¹⁰³ Takve pokore nam pomažu da se suobličimo našem Gospodinu.

⁹⁹ Usp. Isto, 170.

¹⁰⁰ *Rimski obrednik: Red pokore*, 1975., br. 6.

¹⁰¹ Usp. Isto, br. 6.

¹⁰² Usp. *Katekizam Katoličke Crkve*, HBK - Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994., br. 1459 (dalje KKC)

¹⁰³ Isto, br. 1460.

Prema *Zakoniku kanonskog prava* ispovjednik je dužan voditi računa o pokornikovu stanju, te mu naložiti spasonosnu i primjerenu zadovoljštinu koju je pokornik dužan izvršiti.¹⁰⁴

Značajna je i apostolska pobudnica Ivana Pavla II. *Pomirenje i pokora* (*Reconciliatio et paenitentia*), koja naglašava da je zadovoljština završni čin sakramenta pokore, te se u nekim zemljama naziva i pokorom. Čini zadovoljštine su znak osobnog zauzimanja i oni se ne bi smjeli svoditi na nekoliko molitvenih obrazaca. Grešnik je kadar svoje tjelesno i duhovno mrtvljenje sjediniti s mukom Isusa Krista koji mu je zaslužio oprostjenje.¹⁰⁵ „Oni podsjećaju da i nakon odrješenja u kršćaninu ostaje područje tame što je posljedica rana grijeha, nesavršene ljubavi čina kajanja, oslabljenosti duhovnih sposobnosti u kojima je još na djelu žarište zaraze – grijeh, kojemu se uvijek valja suprotstavljati mrtvljenjem i pokorom. Eto, to je značenje skromne, ali iskrene zadovoljštine.“¹⁰⁶

Djela zadovoljštine nalažu se kako bi se uklonila sklonost na grijeh, i ojačala volja. Posljedice grijeha se umanjuju ili otklanjaju zahvaljujući suprotnim radnjama koje nalaže služitelj sakramenta ili se osobno izvršavaju. Čovjek grijehom iskazuje Bogu neposluh i protivi se Božjoj volji, a svećenik zadanom zadovoljštinom želi podložiti Bogu tu buntovnu volju i uspostaviti narušeni red. To je zahtjev pravednosti.¹⁰⁷ Danas je uobičajena praksa da se pokora (zadovoljština) svodi na molitve, što pokazuje određene manjkavosti. Jasno je da se s Bogom ne mogu „poravnati računi“ i da je Božja ljubav i milosrđe temelj oprostjenju, ali je poželjno da pokora bude u skladu s učinjenim grijesima: izjelice da poste, kradljivci da vrate ukradeno i sl.¹⁰⁸

Svrha i učinak sakramenta je pomirenje s Bogom, te oni koji ga primaju raskajana srca i s religioznim raspoloženjem postižu mir i spokoj savjesti s jakom duhovnom utjehom. Sakrament pomirenja vraća dostojanstvo djece Božje i Božje prijateljstvo. Osim toga, pomiruje nas i s Crkvom. Sakrament pokore ponovno uspostavlja bratsko zajedništvo, te ne ozdravlja samo onoga koji je primljen natrag u crkveno zajedništvo, već ima životvoran učinak i na život Crkve koja trpi zbog

¹⁰⁴ *Zakonik kanonskog prava*, (25.1. 1983.), GK, Zagreb, 1996., kan. 981. (dalje ZKP)

¹⁰⁵ Usp. Ivan Pavao II., *Pomirenje i pokora Reconciliatio et Paenitentia*, br. 31.

¹⁰⁶ Ivan Pavao II., *Pomirenje i pokora Reconciliatio et Paenitentia*, br. 31.

¹⁰⁷ B. Testa, *Sakramenti Crkve*, 185.

¹⁰⁸ Usp. I. Karlič, *Sveti sakramenti. Susret s Isusom Kristom u sakramentima Crkve.*, 166-167.

grijeha jednog od svojih članova. Vraćen u zajedništvo, grešnik je osnažen razmjenom duhovnih dobara između članova Kristova Tijela, bilo da su još u stanju putnika ili u nebeskoj domovini.¹⁰⁹

Pomirenje s Bogom ima za posljedicu i druga pomirenja: pokornik kojemu je oprosteno pomiruje se sa samim sobom, s braćom koju je ranio, pomiruje se sa Crkvom i svim stvorenjem.¹¹⁰ Grešnik u sakramentu anticipira sud kojem će biti podvrgnut na kraju života. Samo putem obraćenja možemo u Kraljevstvo, odakle nas teški grijeh isključuje. Obraćajući se prelazimo iz smrti u život i ne dolazimo na sud.¹¹¹

S govorom o zadovoljštini povezan je i crkveni nauk o oprostima, koji je neodvojiv od učinaka sakramenta pokore.

U samoj ispovijedi Bog ne oprašta sve vremenite kazne, nego samo jedan dio. Svećenik nalaže pokoru koju je pokornik dužan izvršiti i to je naše sudjelovanje u našem preporođenju. Redovito su naše pokore tako male da se ne možemo ni približiti zadovoljenju pravde Božje, zato je potrebno moliti, postiti, i činiti dobra djela.¹¹²

¹⁰⁹ Usp. KKC, br. 1468-1469.

¹¹⁰ Usp. Ivan Pavao II., *Pomirenje i pokora Reconciliatio et Paenitentia*, br. 31

¹¹¹ Usp. KKC, br. 1470.

¹¹² Jeronim Šetka, *Pokora-oprosti, Služba Božja*, 2 (1962.) 2., 62.

3. CRKVENI NAUK O OPROSTIMA

Što je oprost? „Oprost je od Crkve odobreno i pred Bogom djelotvorno otpuštanje vremenitih kazna za grijeh.“¹¹³

3.1. Nastanak i razvoj udjeljivanja oprosta

Crkvena praksa udjeljivanja oprosta započela je u XI. st., a teologija oprosta razvila se kasnije. Da bi se nauk Crkve ispravno shvatio potrebno je znati da grijeh ima dvostruku posljedicu. Teški nas grijeh lišava zajedništva s Bogom i čini nesposobnima za život vječni te se to naziva vječna kazna. Svaki grijeh, pa i laki ostavlja za sobom posljedice koje treba čistiti ili ovdje na zemlji ili u čistilištu. To čišćenje oslobađa od onoga što se naziva vremenita kazna.¹¹⁴ Na području vremenitih kazni oprost dobiva svoj teološki značaj, a crkveno učiteljstvo ga je zastupalo i branilo.

Sinoda u Clermontu (1095.) navodi kako će se svakome koji iz pobožnosti pođe u Jeruzalem za oslobođenje Crkve Božje, to računati kao zamjena za svaku drugu pokoru. Izgleda kako je i Aleksandar II., oko 1063. godine, podijelio sličan potpuni oprost kršćanskim vojnicima koji su se borili protiv Saracena.¹¹⁵ IV. Lateranski sabor donosi odredbu o reduciranju nepromišljenih i suvišnih oprosta koji se dijele i zbog čega slabi pokornička zadovoljština.¹¹⁶

Bulom Bonifacija VIII. *Antiquorum habet* je prvi put naviješteno slavljenje „svete godine“ povezane s potpunim oprostom. U buli stoji sljedeće: „Postoji pouzdano izvješće starih da su podijeljena velika oproštenja i oprost onima koji su pohodili časnu baziliku prvaka Apostola u Gradu. Mi pak... sva i pojedina takva oproštenja i oproste smatramo valjanima i hvalevrijednima, te ih apostolskim autoritetom potvrđujemo i odobravamo... Mi, uzdajući se u milosrđe svemogućega Boga i u zasluge i autoritet istih apostola, temeljem savjeta naše braće i punine apostolske vlasti, podjeljujemo svima... koji pobožno pohode iste bazilike, koji se pravo pokaju i ispovjede... u ovoj sadašnjoj i u svakoj sljedećoj stotoj godini, ne

¹¹³ Hubert Jedin, *Velika povijest Crkve IV*, Kršćanska sadašnjost, 2004., Zagreb, 35.

¹¹⁴ Usp. KKC 1472.

¹¹⁵ Usp. DH 868.

¹¹⁶ Usp. DH 819.

samo potpuni i širi (oprost), nego štoviše podjeljujemo i najpotpunije oproštenje svih njihovih grijeha.“¹¹⁷

U jubilejskoj buli *Unigenitus Dei Filius*¹¹⁸ Klement VI. navodi kako je Krist svojom žrtvom stekao blago vojujućoj Crkvi koje je postalo „neiscrpljiva riznica ljudima i koji se njome služe postaju prijatelji Božji.“ To blago je preko Petra i njegovih nasljednika povjerio svojim zamjenicima da ga na zemlji dostojno dijele vjernicima i primjenjuju na one koji se zaista kajaju i ispovjedu, bilo za opći bilo za djelomični oprost vremenitih kazna. A u tom blagu doprinos su dale zasluge Blažene Djevice Marije i svetaca.¹¹⁹ Isti papa u pismu *Super quibusdam* 29. rujna 1351. želeći provjeriti čistoću vjere Armenaca pita: „Jesi li vjerovao, te je li vjeruješ da jedino rimski prvosvećenik može izdavati opće svete kanone (zakone), podijeliti potpuni oprost onim koji posjete pragove (crkve) apostola Petra i Pavla ili Svetu zemlju, kao i svim vjernicima koji se uistinu i potpuno kajaju i ispovjedu.“¹²⁰

Papa Martin V. u buli *Inter cunctas* donosi članke Jana Husa i Ivana Wyclifa protestantskih teologa i reformatora, te upitnik za one koji su pristajali uz te članke. Bula je odobrena 22. veljače 1418. i navodi: „Isto, da li vjeruje da papa može svim zaista skrušenim kršćanima koji se ispovjedu, iz pobožnog i pravednog razloga podijeliti oproste za oproštenje grijeha, naročito onima koji pohode sveta mjesta i (tako) im pružiti svoju ruku pomoćnicu.“¹²¹

U buli *Salvator noster* u korist crkve sv. Petra u Saintesu Siksto IV., 3. kolovoza 1476. daje potpuni oprost molitvama za umrle. U buli stoji ovako: „... ako roditelji, prijatelji ili drugi Kristovi vjernici, potaknuti ljubavlju za njihove duše koje su izložene čistilišnom ognju kao izvršenju kazne koje moraju izdržavati prema božanskoj pravednosti, za vrijeme spomenutog desetljeća, prema odredbi dekana i kaptola spomenute crkve, ili našeg milostinjara, posjećujući spomenutu crkvu, daju za obnovu crkve u Saintesu određenu svotu novca ili (drugih) vrijednosti, ili preko izaslanika koje oni budu poslali za vrijeme spomenutog desetljeća, želimo da taj

¹¹⁷ Usp. DH 868.

¹¹⁸ Bonifacije VIII. odredio je da svaka stota godina bude jubilejska, popraćena potpunim oprostom, dok je Klement VI. odredio da se taj jubilej slavi svaku pedesetu godinu, i ovom bulom je 1350. godinu proglasio jubilejskom. Usp. DH 1025-1027.

¹¹⁹ Usp. DH 1025-1027.

¹²⁰ DH 1059.

¹²¹ DH 1266.

potpuni oprost, bude kao molitvena pomoć za one duše u čistilištu za koje su oni dali spomenutu svotu novca ili (drugih) vrijednosti, kao što je gore rečeno, te da to vrijedi za ublažavanje kazni i kao molitvena pomoć“¹²²

Ipak ova odredba naišla je na pogrešna tumačenje te je Siksto IV. u enciklici *Romani Pontificis provida* morao bolje protumačiti njezin smisao. Tako navodi da su zbog tih oprosta nastale mnoge sablazni, te da mnogi propovjednici pogrešno tumačeći riječi „molitvena pomoć“ tvrde kako više nije potrebno moliti za te duše. Tako piše svoj breve prelatima kako bi razjasnili nejasnoće i otklonili sablazan i opasnosti. Oprost koji su udijelili koristi dušama kao i bogobožna molitva i milostinja za spas njihovih duša. Naglašava kako oprost koji su podijelili ne vrijedi više negoli milostinja i molitve, nego vrijede jednako. Tako se navodi kako se iz riznice Crkve koja se sastoji od zasluga Krista i njegovih svetaca ovim oprostom želi pružiti pomoć dušama u čistilištu.¹²³

3.2. *Spor oko oprosta: Luterov nauk i Tridentski sabor*

Kao što smo prethodno naveli, oprost je crkvena praksa još od XI. st. Za uvođenje oprosta bilo je više povoda: s jedne strane pokora se vrši iza odrješenja, te je razlika između krivnje i kazne za grijeh jasnija. S druge pak strane, u redempcijama i komutacijama postalo je jasno da se različite vrste zadovoljštine mogu zamijeniti i da Crkva to može odrediti. Po zagovoru mučenika i službenom liturgijskom molitvom Crkva je već ranije pomagala pojedinačne pokornike, a u ova pomoć je u absolucijama ranoga srednjega vijeka dobila i viši službeni oblik. Radilo se o molitvama koje su bile vezane za gradnju crkava ili rat protiv pogana, kako smo već spomenuli.

Kod redempcija (otkupa, oprosta) se radilo o kanonskoj kazni, a kod absolucija (odrješenja) o kazni Božjoj, a obje je povezivao oprost. Oprost se razlikovao od redempcije u tome što je kod redempcije u zamjenu učinjena pokora morala biti jednako vrijedna, a od absolucije u tome što ova nije bila sudački čin.¹²⁴

¹²² DH 1398.

¹²³ Usp DH 1405-1406.

¹²⁴ Usp. Hubert Jedin, *Velika povijest Crkve IV*, 35.

Oprost je jurisdikcijski čin i odnosi se na otpuštanje crkvene pokore, te je povezan s molitvom za oprostenje kazne za grijeh pred Bogom, a ta molitva zbog službenog karaktera ulijevala je sigurnost da je kazna oprostena. Prijelaz od redempcije do oprosta nije bio sasvim jasan, ipak vjernici su bili svjesni olakšanja dobivena oprostom, a sve do XIII. st. bio je smatran blagošću prema nesavršenima kojom se ozbiljan kršćanin ne koristi. Teologija oprosta uslijedila je nakon što su se oprost počeli primjenjivati. Teolozi su povezivali djelotvornost oprosta sa riznicom Crkve, te je oprost sve više postajao pridržan papi koji jedini ima vlast nad riznicom Crkve, ali isto tako djelo pokore je gubilo utjecaj na oprost kazne. Ako bi se kazne za grijeh promatrale isključivo kao vendikativne (nadoknada), onda nemaju utjecaj na pročišćenje i čovjek zanemaruje vrednovanje dodijeljenog oprosta i gubi osjećaj za duh pokore.

U kasnom srednjem vijeku došlo je do nagomilavanja i raznih zlouporaba oprosta. U XIII. st. teolozi su naučavali, a propovjednici propovijedali kako se oprost mogu namijeniti i za mrtve, iako pravo papinsko odobrenje oprosta nalazimo tek u XV. stoljeću. Bula Siksta IV., kako smo već naveli, naišla je na pogrešna tumačenja, i unatoč tome što se oprost za mrtve pripisivalo djelovanje „per modum suffragii“ (kao molitvena pomoć) mnogi su propovijedali nepogrešivo djelovanje tog oprosta. Naučavali su da se takav oprost može dobiti i u stanju smrtnog grijeha, bitan je samo propisani novac. Iz toga vremena poznata je krilatica: „Čim novčić u škrapici zazvoni, duša iz čistilišta uzleti.“

Sve to utjecalo je i na kraljeve i velikaše, koji su zahtijevali svoj dio, inače bi zabranjivali propovijedanje oprosta. Poljski kralj Sigismund 1508. nije dopustio oprost za crkvu sv. Petra, a Julije II. mu prepušta dvije trećine novca od oprosta za obranu zemlje. Julije II. postavio je 18. travnja 1506. kamen-temeljac za novu crkvu sv. Petra i 1508. podijelio potpuni oprost za pomoć u financiranju. Taj je oprost Lav X. (1513.-1521.) obnovio.¹²⁵ Saveznika u propovijedanju oprosta u korist crkve sv. Petra Kurija je pronašla u Albrechtu Branderburškom. On je kao 23-godišnji mladić postao nadbiskup magdeburški i administrator halberstadski, a ciljao je i na mjesto nadbiskupa Mainza. Njegov probitak u crkvenoj karijeri skupo ga je koštao pa je posudio 29.000 rajnskih zlatnika od bankarske kuće Fugger, a te dugove je trebao

¹²⁵ Isto, 36- 37.

podmiriti propovijedanjem oprosta. Kroz idućih osam godina od utrška za oproste mogao je pola dobiti zadržati sebi. Dakle, morao je za sebe prikupiti 26.143 dukata, a to znači da se je moralo prikupiti 52.286 dukata. Kao papin povjerenik za oproste, Albrecht je izdao uputu *Instructio summaria* u kojem se navodi kako se moglo kupiti ispovjedno pismo pomoću kojega je bilo moguće grijeha koji su pridržani papi ispovjediti bilo kojem svećeniku.¹²⁶ Isto tako, potpuni oprost za mrtve se može dobiti bez kajanja i ispovijedi, samo uz novčani prilog.

U crkvenoj provinciji Magdeburg za jednog od dvaju povjerenika u propovijedanju oprosta imenovan je 1517. dominikanac Johannes Tetzel (oko 1465.-1519.). Vjerojatno je djelovao u Halleu, Jüterbogu, a Luther tvrdi da je tamo grnuo i narod iz Wittenberga. S druge strane, Friedrich Mudri nije dopuštao propovijedi o oprostima jer mu je Albrecht bio veliki rival, a i to bi ugrozilo hodočašćenje u njegovu crkvu Svih svetih u Wittenbergu, koja je bila bogata relikvijama i oprostima.¹²⁷

Luther se kao dušobrižnik upoznao sa sadržajem Tetzelovih propovijedi o oprostima. Svoje shvaćanje o oprostima Luther je iznio u traktatu *De indulgentiis*. Oprost je prema njemu otpuštanje zadovoljštine naložene u ispovijedi. Oprost sam po sebi ne umanjuje požudu i ne umnaža milost i ljubav. Luther tvrdi da ljude treba uputiti na pravu pokoru, na nutarnje obraćenje, a oprost treba odbaciti ukoliko rezultira duhovnom tromosti i lažnom sigurnosti te ne vodi Bogu. Upoznavši se sa *Instructio summaria*, izgleda da je Luther shvatio da se Tetzelove propovijedi o oprostima temelje na službenim uputama te se obraća nadbiskupu Albrechtu, papinom povjereniku za oproste. U dopisu koji je sastavio 31. listopada 1517. tuži se nadbiskupu kako propovjednici oprosta lažnim bajkama uvlače narod u sigurnost i bezbrižnost, te ga traži da povuče *Instructio summaria* i dadne propovjednicima druge upute, jer se u suprotnom očekuje velika šteta. Riječ je o Lutherovih glasovitih devedeset i pet teza koje nisu napadale oprost kao takav, već su protiv zloupotrebe oprosta i postuliraju Lutherov nauk o vjeri kao jedinoj presudnoj u događaju spasenja.¹²⁸

Luther je otvorio teološko pitanje i zahtijevao odgovore biskupa, također tražeći da se propovjednike spornih oprosta zaustavi. Priča o Lutherovom

¹²⁶ Isto, 37-38.

¹²⁷ Isto, 38.

¹²⁸ Usp. August Franzen, *Pregled povijesti Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004., 221.

demonstrativnom vješanju teza na vrata crkve u Wittenbergu izgleda da povijesno nije točna.¹²⁹ Legendu je iznio Melanchton 1546. i prenosila se od usta do usta. Izgleda kako je Luther teze poslao biskupu Albrechtu i biskupu Schulzu, te nekolicini učenih prijatelja, Johannesu Langu i Kristofu Scheurlu. Scheurl je teze dao tiskati, bez Lutherova znanja i pristanka i vrlo brzo su se proširile po čitavoj Njemačkoj. Mnogi su se na ove optužbe užasavali, a većina ljudi je u Lutherovim tezama vidjela prosvjed, a ne teološka pitanja i probleme koje su teze otvorile. Nadbiskup Albrecht tužio je Luthera u Rim, ali mu nije odgovorio na postavljena pitanja. Također, pretrpio je i veliki novčani gubitak, jer je morao prekinuti propovijedi o oprostima. U lipnju 1518. otvoren je sudski postupak protiv Luthera, te je morao poći u Rim da se opravda. Ipak, Friedrich Mudri mu je isposlovao da bude saslušan na augsburškom državnom saboru gdje će ga saslušati kardinal Kajetan (Cajetan).¹³⁰

Luther je u Augsburg stigao 7. listopada 1518. Tako se Luther 12. listopada i u sljedeća dva dana našao na saslušanju kod Kajetana. Ako se tada moglo naći teologa koji je mogao Luthera pridobiti za Crkvu onda je to bio Kajetan. Pisao je o oprostima, proučio je Lutherove spise, a sam je umjereno gledao na oproste. Za Kajetana oprost nije značio samo otpuštanje crkvene kazne, već i oslobođenje i od kazna koje smo pred Bogom zaslužili za svoje grijeh. Oprosti za mrtve temelje se na vlasti ključeva, djeluju kao molitvena pomoć, a nauka o blagu Crkve kao zaslugama Krista i svetaca za Kajetana je obvezujuća. U Lutherovom djelu *De poenitentia* Kajetan nailazi na sporne tvrdnje u kojima Luther naglašava kako onaj koji prima sakrament pokore mora biti siguran u oprostjenje grijeha, što Kajetan oštro odbacuje, već tvrdi kako pokornik samo mora vjerovati kako mu se po sakramentu dodjeljuje milost odrješenja. Kajetan je tražio od Luthera da povuče tezu 58 u kojoj Luther tvrdi kako riznica Crkve nije identična sa zaslugama Krista i svetaca.¹³¹ Luther je to odbijao povući i zastupao je tvrdnju kako je sam Krist jedina riznica Crkve. Luther je naglašavao suprotnost između „riznice oprosta“ i „riznice Božje milosti,“ između toga što dobivamo po Duhu Svetom a ne po papi. Za Luthera se papi treba podvrgavati kao i političkoj vlasti, na temelju Rim 13,1, a ne na temelju Mt 16,18.

¹²⁹ Isto. Također i Jedin navodi kako je ta priča nespojiva sa Lutherovim povijesnim podacima i suvremenim vrelima, a Melanchtonova djela karakterizira kao nepouzdana. Usp. Hubert Jedin, *Velika povijest Crkve IV*, 39.

¹³⁰ Usp. A. Franzen, *Pregled povijesti Crkve*, 221.

¹³¹ Usp. H. Jedin, *Velika povijest Crkve IV*, 45.

Zanimljivo je istaknuti kako je Luther gledao na Kajetana: „Kajetan je možda znamenit tomist, ali beznačajan, nepoznat i nerazumljiv teolog ili kršćanin te zato isto toliko sposoban suditi, spoznati i razumjeti o ovoj stvari koliko i magarac o harfi. Zato je moja stvar u to većoj opasnosti, što ima takve suce koji su ne samo neprijatelji i gnjevni, nego i izvan mogućnosti da stvar spoznaju i razumiju.“¹³²

Treći dan, 14. listopada Kajetan je Lutheru priopćio da više ne dolazi, te da razmisli i dođe do ispravnijih zaključaka. Također, pokušao je utjecati na Luthera preko Staupitza i Linka koji su nagovorili Luthera da se Kajetanu ispriča i da obeća da se neće baviti oprostima ako i ostali budu prihvatili šutnju.¹³³ Luther na opoziv svojih teza nije bio spreman, te je tražio odluku crkvenog učiteljstva o oprostu, što je uskoro i dobio, a iz Augsburga je pobjegao potajno.¹³⁴

Odluku crkvenog učiteljstva o oprostima koju je Luther zahtijevao donio je Lav X. 9. studenog 1518., u dekretu *Cum postquam*, a povjerena je kardinalu Kajetanu. U dekretu naučava da Rimski biskup vlašću ključeva može podijeliti oproste iz preobilnih zasluga Krista i svetaca. Živima oprost podjeljuje na način odriješenja, a mrtvima po molitvi. Zato se svi koji steknu takve oproste oslobađaju vremenitih kazni, a nauk izrečen u ovom dekretu su obvezni držati i propovijedati svi pod prijetnjom izopćenja.¹³⁵

Također, bitno je istaknuti i raspravu Luthera i Ivana Ecka u Leipzigu (27. VI - 16. VII. 1519.). Eck je odmah uočio kako Lutherova kritika oprosta nadilazi pitanje oprosta, već napada samu narav oprosta, papinu vlast da dijeli oproste i sakramentalnu strukturu Crkve. Luther je zaniijekao da se papin primat temelji na Svetom Pismu kao i samu nezabludivost sabora. Time je zapravo Luther napravio ozbiljan korak ka odvajanju od Crkve, a s tim je ishodom i Eck otputovao u Rim.¹³⁶ Postupak protiv Luthera je pokrenut, a završio je s time da je utvrđena Lutherova krivovjernost. Bulom *Exsurge Domine*¹³⁷ 15. VI. 1520. Luther je pod prijetnjom izopćenja pozvan da u roku od 60 dana opozove 41 krivovjernu tvrdnju. Iz svega je očito kako su se Lutherove teze od pitanja oprosta pretvorile u napad na Crkvu. U

¹³² H. Jedin, *Velika povijest Crkve IV*, 47.

¹³³ Usp. H. Jedin, *Velika povijest Crkve IV*, 47.

¹³⁴ Usp. A. Franzen, *Pregled povijesti Crkve*, 222.

¹³⁵ Usp. DH 1447-1449.

¹³⁶ Usp. A. Franzen, *Pregled povijesti Crkve*, 222.

¹³⁷ Usp. DH 1451-1492.

Lutherovom poimanju vjere nije bilo mjesta za posrednike, sakramenti su mu se učinili kao zapreke na putu prema Bogu, a sva institucionalna Crkva kao đavolje djelo na čelu s papom koji je za njega bio utjelovljeni Antikrist.

Lutherov odgovor na bulu očitovao se u njegova tri temeljna reformatorska spisa iz 1520. u kojima napada papu i Crkvu: *Kršćanskom plemstvu njemačkog naroda o poboljšanju kršćanskog stanja*; *De captivitate babilonica Ecclesiae praeludium*; *O slobodi kršćanina*. Luther je 10. prosinca 1520. u Wittenbergu spalio bulu koja mu prijete izopćenjem i sve crkvene pravne knjige, a 3. siječnja 1521. svečano je izopćen.¹³⁸

U *Dekretu o sakramentu pokore* Tridentski sabor potvrđuje da je Krist dao Crkvi ovlast podjeljivanja oprosta, a on je tu vlast primio od Boga. Oprosti su spasonosni kršćanskom narodu, a oni koji tvrde da su beskorisni ili da Crkva nema ovlasti podjeljivanja oprosta trebaju biti kažnjeni anatemom. Također, Trident ističe i da podjeljivanje oprosta treba biti umjereno, te treba izbjeći svaku zlorabu i ružnu dobit za stjecanje oprosta.¹³⁹

¹³⁸ Usp. A. Franzen, *Pregled povijesti Crkve*, 223-224.

¹³⁹ Usp. DH 1835

4. SADAŠNJA PRAKSA OPROSTA

4.1. *Indulgentiarum doctrina*

Noviji dokument crkvenog učiteljstva koji donosi nauk i odredbe o oprostima je *Indulgentiarum doctrina* Pavla VI., objavljen 1. siječnja 1967. U ovom dijelu sažeto ćemo prikazati dokument i istaknuti njegove bitne odrednice. Dokument ističe da je cijela Crkva uvijek vjerovala, a biskupi i rimski prvosvećenici promicali i naučavali značaj oprosta, kako u pastoralnom djelovanju, tako i u crkvenim dokumentima.¹⁴⁰ Grijesi za sobom povlače kazne koje dolaze od Božje svetosti i pravednosti, a moraju se ispaštati bilo na zemlji, bilo u onostranom životu. Te su kazne nametnute radi uspostave sveopćeg poretka, jer svaki grijeh remeti kako samoga pojedinca tako i ljudsku zajednicu.¹⁴¹ Zato je za potpuno oprostjenje i zadovoljštinu nužno uspostaviti ne samo prijateljstvo s Bogom, nego trebaju biti uspostavljena sva osobna i društvena dobra, kao i dobra sveopćeg poretka, ili dragovoljnom zadovoljštinom ili s prihvaćanjem kazni.

Da kazne, ostaci grijeha, ostaju, vidljivo je iz crkvenog nauka o čistilištu. Duše pokojnika, koje umru u ljubavi, prije nego su dostojnim plodovima pokore dali zadovoljštinu, nakon smrti čiste se kaznama čistilišta.¹⁴²

Među ljudima, po otajstvu Božje volje, vlada nadnaravna solidarnost, čiji je uzor Isus Krist. On koji grijeha ne učini, za naše je grijeha ispaštao. Slijedeći Kristove stope kršćanski vjernici uvijek su se trudili da molitvom, razmjenom duhovnih dobara i zadovoljštinom, pomažu jedni drugima postići spasenje. Život pojedinaca se tako, po Kristu i u Kristu povezuje sa životom drugih kršćana te tvore mističnu osobu. Tako nastaje „riznica Crkve.” Riznicu Crkve, to blago Crkve, nam valja zamišljati kao neiscrpnu vrijednost koju kod Boga imaju Kristove zadovoljštine i zasluge. Tu valja istaknuti i vrijednost molitve i dobrih djela Blažene Djevice Marije i svih svetaca.¹⁴³

¹⁴⁰ Usp. Pavao VI., Apostolska konstitucija *Indulgentiarum doctrina* (1.1. 1967.), br.1., u: *Priručnik o oprostima: odredbe i povlastice*, Verbum, Split, 2015. (dalje ID)

¹⁴¹ Usp. ID 2.

¹⁴² Usp. DH 856

¹⁴³ Usp. ID 5.

Među vjernicima koji su u nebeskoj domovini, koji ispaštaju u čistilištu i nas na zemlji, postoji obilna razmjena svih dobara. Crkva je to od najranijih dana prepoznala i tražila načine primjene kako bi vjernici surađivali u spasenju svoje braće, a cijela Crkva bila pripravljena za ostvarenje Kraljevstva Božjega. Od samih apostola prisutna je molitva za grješnike, pokojnike, kao i prikazivanje dobrih djela. Pokornici su se često utjecali mučenicima, ali ipak nisu samo vjernici pojedinci ti koji su pozvani zauzimati se za grijeh druge braće, nego Crkva kao jedinstveno Tijelo.¹⁴⁴

Dokument potiče sve vjernike da posvijeste važnost i korist oprosta za kršćanski život. Primljenim oprostima vjernici shvaćaju da svojim silama ne mogu popraviti zlo grijehom počinjeno pa su prisiljeni na djela poniznosti. Osim toga, praksa oprosta pokazuje nam koliko smo intimno sjedinjeni u Kristu, koliko nadnaravni život pojedinca može koristiti drugima i budi nadu u potpuno pomirenje s Bogom Ocem.¹⁴⁵

Oprosti, kako za žive, tako i za pokojne, podjeljuju se prema određenim uvjetima. Za postizanje oprosta traži se s jedne strane da se izvrše određena propisana djela, a s druge raspoloživost vjernika, tj. da “ljubi Boga, mrzi grijeh, povjerenje polaže u Kristove zasluge i čvrsto vjeruje u pomoć općinstva svetih.”¹⁴⁶ Stječući oproste vjernici se podvrgavaju i Petrovom nasljedniku, kojemu je Gospodin povjerio zadaću da upravlja njegovom Crkvom.

Promičući oproste Crkva ne umanjuje značaj sakramenata, osobito euharistije i pokore. Također, ne želi umanjiti ni važnost blagoslovina, djela pobožnosti, pokore i ljubavi. Upravo su oprosti ti koji potvrđuju prvenstvo ljubavi, jer se ne mogu steći bez iskrena obraćenja i sjedinjenja s Bogom uz propisana djela.¹⁴⁷

Da sačuva dostojanstvo i praksu oprosta Crkva ovim dokumentom donosi i neke nove odredbe. Točnije, donosi dvadeset odredbi koje ćemo ukratko prenijeti. Odredbe definiraju oprost kao ”otpuštenje pred Bogom vremenite kazne za grijehe kojih je krivica već izbrisana“. Oprosti se postižu posredovanjem Crkve koja ovlašteno dijeli i primjenjuje blago Kristovih zasluga, Blažene Djevice Marije i svetaca.

¹⁴⁴ Usp. ID 6.

¹⁴⁵ Usp. ID 9-10.

¹⁴⁶ Usp. ID 10.

¹⁴⁷ Usp. ID 11.

Oprost mogu biti djelomični ili potpuni, a i jedne i druge se može namijeniti za pokojne kao molitvu. *Djelomični oprost* je odsada samo „djelomični oprost”, bez ikakva određivanja broja dana ili godina. Vjernik oprost postiže ne samo vlastitim činom nego i djelovanjem Crkve.

Potpuni oprost se može dobiti samo jednom dnevno, a djelomično više puta. Za postizanje potpunog oprosta nužna su tri uvjeta: sakramentalna ispovijed, euharistijska pričest i molitva na nakanu Svetog Oca. Osim toga treba isključiti privrženost grijehu, pa i lakomu. Jednom sakramentalnom ispovijedi može se postići više potpunih oprosta, a jednom pričešću i jednom molitvom na nakanu Svetog Oca može se dobiti samo jedan potpuni oprost. Uvjet molitve na nakanu Svetog Oca uključuje da se izmoli Očenaš i Zdravo, Marijo. Dokida se podjela oprosta na „osobne”, „stvarne” i „mjesne.” Donosi se odredba i o revidiranju priručnika o oprostima i to na način da oprost postižu samo najvažnije molitve, djela pobožnosti, ljubavi i pokore.

Što se tiče potpunih oprosta za redovničke zajednice, družbe apostolskog života, pobožne udruge, uređuje se tako da se potpuni oprost može dobiti jedino u posebne dane kada to odredi Sveta Stolica ili, u slučaju pobožnih udruga mjesni ordinarij. U svim crkvama i javnim ili polujavnim kapelama 2. studenoga se može dobiti potpuni oprost koji se može namijeniti jedino za pokojne.

U župnim crkvama može se steći potpuni oprost dvaput godišnje - na blagdan sveca zaštitnika ili na blagdan Gospe od Porcijunkule. Kada su oprost vezani uz crkvu ili kapelu podrazumijeva se da se ta mjesta pobožno pohodi te izmoli Očenaš i Vjerovanje. Vjernik koji se pobožno služi nabožnim predmetima koje je blagoslovio svećenik može steći djelomični oprost, dok na svetkovinu sv. Petra i Pavla vjernik može steći potpuni oprost ako se služi nabožnim predmetom kojeg je blagoslovio Sveti Otac i uz to izmoli ispovijest vjere.

Vjerniku koji je u smrtnoj pogibli može se podijeliti apostolski blagoslov s potpunim oprostom ako nema mogućnosti za primanje sakramenata i ako je dužno raspoložen te je za života običavao moliti neku molitvu. Takav oprost može dobiti vjernik koji je toga istog dana već stekao potpuni oprost.

Sveta Majka Crkva određuje da se za vjernike moli u najvećoj mjeri na svim misama, a odredbe donesene u ovom dokumentu su trajne i na snazi te dokidaju sve protivne odredbe, pa i one koje su bile sadržane u prethodnim dokumentima.¹⁴⁸

4.2. Priručnik o oprostima

U ovom poglavlju obradit ćemo *Priručnik o oprostima* u kojemu je sadržan današnji službeni nauk Katoličke Crkve o oprostima, te odredbe i povlastice za postizanje oprosta. Radi se o četvrtom izdanju potvrđenom od strane Apostolske pokorničarne 16. srpnja 1999. dekretom *Iesu humani generis*,¹⁴⁹ a odobrenom je 4. listopada 1999. Prvi ovakav priručnik objavljen je u lipnju 1968. Priručnik donosi niz odredbi koje su preuzete iz apostolske konstitucije *Indulgentiarum doctrina*, *Zakonika kanonskog prava* iz 1917.,¹⁵⁰ *Zakonika kanonskog prava* iz 1983.¹⁵¹ i drugih normativnih tekstova.¹⁵² U nastavku ćemo prenijeti odredbe te pobliže objasniti četiri opće povlastice kao i popis povlastica koje se odnose na neke pobožne prakse. Također, priručnik ima i *Dodatak* u kojem se nalaze pobožni zazivi kao i već navedenu apostolsku konstituciju *Indulgentiarum doctrina*.¹⁵³

4.2.1. Odredbe o oprostima

Priručnik donosi dvadeset i šest aktualnih i važećih odredbi o oprostima. U prvoj odredbi oprost se definira kao otpuštenje vremenite kazne za grijehе kojih je krivica već izbrisana. To otpuštenje vjernik, ako je pravo raspoložen i uz

¹⁴⁸ Usp. Pavao VI., Apostolska konstitucija *Indulgentiarum doctrina*, u: *Priručnik o oprostima: odredbe i povlastice*, 134-138.

¹⁴⁹ Usp. *Priručnik o oprostima: odredbe i povlastice*, Verbum, Split, 2015., 9.

¹⁵⁰ Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, Kodeks kanonskoga prava uređen po odredbi svetoga oca pape Pija X., proglašen po nalogu pape Benedikta XV., 27. svibnja 1917. kan. 239; 274; 349; 911-913; 920; 922; 923; 924; 925; 928; 930; 932; 934; 935; 936; 1388.

¹⁵¹ Usp. ZKP, kan. 78; 826; 992-997.

¹⁵² Prijašnji priručnici o oprostima: *Enchiridion indulgentiarum. Normae et concessionones*, Priručnik o oprostima. Odredbe i povlastice, 29. lipnja 1968.; *Enchiridion indulgentiarum. Normae et concessionones*, *Priručnik o oprostima*, 18. svibnja 1986.

¹⁵³ Pavao VI., Apostolska konstitucija *Indulgentiarum doctrina* (1.1. 1967.), u: *Priručnik o oprostima: odredbe i povlastice*, Verbum, Split, 2015.

odgovarajuće uvjete postiže posredovanjem Crkve, koja dijeli i primjenjuje blago Kristovih i svetačkih zadovoljština.¹⁵⁴

Oprost je djelomičan ili potpun, ovisno o tome oslobađa li od vremenite kazne djelomično ili potpuno.

Svaki vjernik oproste može dobiti za se ili namijeniti za pokojne.

Vjernik koji izvrši propisano djelo za stjecanje oprosta, to oprostjenje osim vlastitim činima postiže i djelovanjem Crkve.

U petom broju, u prvom paragrafu priručnik navodi kako oproste, osim vrhovne vlasti, mogu dati samo oni kojima vlast priznaje pravo ili im je daje papa, dok nijedna niža vlast od rimskog prvosvećenika ne može drugima povjeriti vlast davanja oprosta, osim ako joj to nije dopustila Apostolska stolica.

Sve što spada na podjeljivanje oprosta povjereno je Apostolskoj pokorničarni, a za dogmatsko učenje je zadužena Kongregacija za nauk vjere.

Eparhijski ili dijecezanski biskupi, ako i nisu uzdignuti na čast biskupstva, na početku svoje službe mogu podijeliti djelomični oprost vjernicima na svojem području, ili izvan područja, ako spadaju pod njihovu jurisdikciju. U eparhiji ili biskupiji može se podijeliti papinski blagoslov s potpunim oprostom tri puta godišnje, na svetkovine ili blagdane po izboru.

Metropoliti mogu podijeliti djelomični oprost u sufraganskim biskupijama i na svojem području.

Patrijarsi mogu, u crkvama svojega obreda podijeliti djelomični oprost, papinski blagoslov s potpunim oprostom, triput godišnje, a istu ovlast imaju i viši nadbiskupi.

Kardinali mogu podijeliti djelomični oprost, prema prilikama. Za objavljivanje priručnika o oprostima, na bilo kojem jeziku, potrebno je izričito

¹⁵⁴ Usp. *Priručnik o oprostima: odredbe i povlastice*, 23., br. 1.

odobrenje Apostolske Stolice! Sve druge knjige, listovi i svi spisi koji sadrže oprost ne smiju se tiskati bez odobrenja mjesnog ordinarija.¹⁵⁵

„Oprost podijeljen u sklopu liturgijskog slavlja koji je vezan uz određeni dan smatra se prebačenim na dan u koji je zakonito premješteno samo slavlje ili njegova vanjska proslava.”¹⁵⁶

Kada se traži pohod crkvi ili kapeli za postizanje oprosta, onda se taj pohod može učiniti od podneva prethodnoga dana do ponoći određenog dana.¹⁵⁷

Oprost vjernici mogu dobiti ako pobožno upotrijebe blagoslovljeno raspelo, krunicu, škapular i medaljicu.

Oprost povezan uz pohod crkvi ili kapeli, ne prestaje ako je zdanje razoreno, a unutar pedeset godina se obnovi, na istom mjestu i s istim naslovom, a oprost povezan uz upotrebu nabožnog predmeta prestaje kada se predmet uništi ili prodaju.

Da bi se oprost dobio osoba mora biti krštena, neizopćena i u stanju milosti barem na završetku propisanih djela, te je nužno imati barem općenitu nakanu da ih se stekne u određeno vrijeme i da izvrši zadana djela.

Potpuni oprost se može steći samo jednom u danu, a djelomični više puta, ipak na samrti vjernik može dobiti potpuni oprost čak i ako ga je prethodno toga dana dobio.

Djelo koje je propisano za stjecanje potpunog oprosta povezano uz crkvu ili kapelu podrazumijeva pohod tih mjesta te izgovaranje molitava Očenaša i Vjervanja, osim ako je drukčije određeno.¹⁵⁸

Da bi se zadobio potpuni oprost nužno je da nema privrženosti na grijeh, pa i laki, da se izvrši propisano djelo i ispuni tri uvjeta: molitva na nakanu Svetog Oca, sakramentalna ispovijed i euharistijska pričest. Jednom ispovijeđu može se steći više potpunih oprosta, a jednom molitvom na nakanu Svetog Oca i jednom pričesću jedan potpuni oprost. Tri se uvjeta moraju ispuniti nekoliko dana prije ili poslije izvršenja

¹⁵⁵ Isto, 23-25., br. 2-11.

¹⁵⁶ Isto, br. 13.

¹⁵⁷ Usp. *Priručnik o oprostima: odredbe i povlastice*, 26., br. 14.

¹⁵⁸ Isto, 26-27., br. 15-19.

djela, ali je ipak prikladnije da molitva i pričest budu učinjeni istoga dana kad i djelo. Ako nedostaje potpuna raspoloživost, propisano djelo se ne izvrši u potpunosti ili se ne ispuni neki od tri uvjeta, oprost je djelomičan. Uvjet molitve na nakanu Svetog Oca se ispunja tako da se izmoli Očenaš i Zdravo, Marijo.

Oprost se ne može steći izvršenjem djela koja smo po zakonu dužni učiniti, osim ako povlastica izričito ne tvrdi drukčije. Ako netko izvrši djelo naloženo kao sakramentalnu pokoru, istodobno može izvršiti pokoru i dobiti oprost. Članovi ustanova posvećenog života i družba apostolskog života mogu steći oprost molitvama i pobožnim djelima koje su po pravilima ili konstitucijama dužni moliti ili izvršiti.

Oprost povezan uz neku molitvu može se dobiti neovisno o jeziku na kojemu se moli, bitno je da je prijevod odobrila crkvena vlast.

Oprost povezan uz neku molitvu stječe se ako se i se izgovara naizmjenično s drugim, ili se molitva prati dok je drugi izgovara.

Oni koji su legitimno spriječeni u izvršavanju nekog djela, mogu u zamjenu dobiti i neko drugo djelo koje ispovjednici odrede, kao i uvjet za stjecanje oprosta.

Vjernicima koji borave na mjestu gdje teško mogu pristupiti sakramentima ispovijedi i pričesti, mjesni ordinarij može odrediti da oproste postignu bez stvarne ispovijedi i pričesti, ako se pokaju i odluče pristupiti sakramentima čim to bude moguće.

Gluih i nijemi mogu postići oproste ako su prisutni s drugim vjernicima koji javno mole i zajedno s njima duh uzdignu k Bogu. Ako se pak radi o privatnim molitvama, dovoljno je da mole u duhu, izraze znakovima ili prate očima.¹⁵⁹

4.2.2. Četiri opće povlastice

¹⁵⁹ Isto, 28-30., br. 20-26.

Priručnik prvo donosi četiri povlastice općeg karaktera koje podrazumijevaju slična djela. Ipak oprostom nisu obdarena sva ta djela, već ona koja se izvrši na određen način i s posebnim duhom.¹⁶⁰

Prva povlastica glasi ovako: „Podjeljuje se djelomičan oprost vjerniku koji, u izvršavanju svojih dužnosti i u podnošenju životnih poteškoća, s poniznim pouzdanjem uzdiže dušu k Bogu te, makar samo u duhu, dodaje neki pobožan zaziv.”¹⁶¹ Namjera Crkve utemeljena je u evanđeoskim tekstovima, novozavjetnim poslanicama i Djelima apostolskim. (Lk 18,1; Mt 7, 7-8; Mt 26,41; Lk 21, 34.36, Dj 2,42; Ef 6,18; Kol 4,2 ...). U dokumentima Drugog vatikanskog koncila čitamo kako se vjernici posvećuju, ako u svojim svakodnevnim dužnostima i okolnostima sve s vjerom primaju iz ruke nebeskog Oca, surađuju s njegovom voljom i čine očitim ljubav kojom je ljubio svijet.¹⁶² Neka se kršćani, slijedeći primjer Krista, zanatlije, raduju što mogu uskladiti svoje zemaljske djelatnosti i religiozna dobra.¹⁶³

Druga opća povlastica glasi: „Podjeljuje se djelomični oprost vjerniku koji u duhu vjere i potaknut milosrđem sebe i svoja dobra stavlja u službu braći u potrebi.”¹⁶⁴ Ova povlastica potiče vjernike na djela milosrđa i donosi brojne svetopisamske reference koji je potvrđuju (Iv 13,15; Mt 25,35-36.40; 1 Kor 13,3; Ef 5,2; 1 Pt 1,22...). Gdje se god nalazili oni koji oskudijevaju u osnovnim životnim potrebama tamo kršćanska ljubav mora doći do izražaja. U bližnjemu valja uvijek gledati sliku Božju i Gospodinu prinositi ono što se daje potrebitom.¹⁶⁵ Kršćani su uvijek pozvani spominjati se one Gospodinove: „Po tom će svi upoznati da ste moji učenici, ako budete imali ljubavi jedni prema drugima” (Iv 13,35).

Treća opća povlastica glasi ovako: „Podjeljuje se djelomični oprost vjerniku koji si u duhu pokore i uz osobnu žrtvu dragovoljno uskrati nešto dopušteno.”¹⁶⁶ Ovom povlasticom Crkva potiče vjernike da zauzdavaju svoje tijelo i trude se suobličiti ga Kristu Gospodinu. Ponovno se donosi mnoštvo biblijskih citata koji

¹⁶⁰ Usp. Priručnik o oprostima: odredbe i povlastice, 33.

¹⁶¹ Priručnik o oprostima: odredbe i povlastice, 33.

¹⁶² Usp. Drugi vatikanski koncil, Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium* (21. 11. 1964.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1970., 41. (dalje: LG)

¹⁶³ Usp. Drugi vatikanski koncil, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* (7. 12. 1965.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1970., 43 (dalje GS).

¹⁶⁴ Priručnik o oprostima: odredbe i povlastice, 38.

¹⁶⁵ Usp. Drugi vatikanski koncil, Dekret o apostolatu laika *Apostolicam actuositatem* (18.11. 1965.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1970., 8. (dalje AA)

¹⁶⁶ Priručnik o oprostima: odredbe i povlastice, 41.

potkrjepljuju ovu povlasticu (Lk 9,23; Lk 13,5; Rim 8,13; Rim 8,17; 2 Kor 4,10; 1 Pt 4,13...). Crkva potiče svoje vjernike da u svakodnevnom životu nasljeđuju siromašnog i poniznog Krista kako bi zavrijedili biti dionicima njegove slave.¹⁶⁷

Četvrta opća povlastica glasi: “Podjeljuje se djelomični oprost vjerniku koji u posebnim prilikama svakodnevnoga života pred drugima dragovoljno pruža otvoreno svjedočanstvo vjere.”¹⁶⁸ Ova povlastica potiče vjernike da očituju svoju vjeru na slavu Božju i izgradnju Crkve. Ponovno priručnik donosi svetopisamska potkrjepljenja (Mt 10,32; Lk 11,28; 1 Tim 6,12; 1 Iv 4,15...). Crkva potiče svoje vjernike da budu apostoli u svojim obiteljima, župama, biskupijama te da složno idu za istim ciljem.¹⁶⁹

4.2.3. Ostale povlastice

Četirima općim povlasticama dodaju se još neke, a sve se one međusobno nadopunjuju te pozivaju vjernike na djela pokore, ljubavi i pobožnosti te istodobno pomažu da se vjernici intimnije povežu s Kristom i njegovom Crkvom.¹⁷⁰ Priručnik donosi molitve iz kršćanske starine te ih navodi među praksama s kojima se stječe oprost kako bi se otklonila svaka sumnja i zabluda. Tekstovi molitava uvijek moraju biti odobreni od crkvene vlasti. Povlastice ćemo redom navesti, njih trideset i tri, te ih pokušati ukratko pojasniti, dok same tekstove molitava nećemo prenositi.

1. Čin posvete obitelji

Podjeljuje se potpuni oprost vjernicima, članovima obitelji, na dan kad se njihovu obitelj po mogućnosti u nazočnosti klerika, posveti Presvetomu Srcu Isusovu ili svetoj obitelji uz moljenje propisane molitve pred slikom Presvetog Srca Isusova ili svete obitelji; na godišnjicu oprost je djelomičan.

2. Čin posvete ljudskoga roda Kristu Kralju

Vjerniku koji na svetkovinu Krista Kralja izmoli čin posvete ljudskoga roda Kristu Kralju (*Isuse preslatki, Otkupitelju ljudskoga roda*) podjeljuje se potpuni oprost, a u drugim slučajevima oprost je djelomičan.¹⁷¹

¹⁶⁷ Usp. LG 51.

¹⁶⁸ *Priručnik o oprostima: odredbe i povlastice*, 44.

¹⁶⁹ Usp. AA 18.

¹⁷⁰ Usp. ID 1.

¹⁷¹ Usp. *Priručnik o oprostima: odredbe i povlastice*, 52., br. 1-2.

3. *Čin zadovoljštine*

Potpuni oprost podjeljuje se vjerniku koji na svetkovinu Presvetog Srca Isusova izmoli javno čin zadovoljštine (*Premili Isuse*); u ostalim slučajevima oprost je djelomičan.

4. *Papinski blagoslov*

Podjeljuje se potpuni oprost vjerniku koji pobožno primi papinski blagoslov *Urbi et orbi*, ili pak biskupov, makar taj vjernik iz opravdanog razloga i nije nazočan na obredima već ih prati putem televizije ili radija.

5. *Dani općenito posvećeni proslavi nekog vjerskog cilja*

Podjeljuje se potpuni oprost vjernicima koji na dan određen za postizanje nekog vjerskog cilja (npr. dan za promicanje zvanja, za svetost života, pomoć mladima...) potpuno sudjeluje u tim slavljinama, a ako moli na tu nakanu podjeljuje mu se djelomični oprost.

6. *Kršćanska pouka*

Vjerniku koji poučava ili prima pouku iz kršćanskog nauka podjeljuje se djelomični oprost.

7. *Euharistijsko klanjanje i procesija*

Podjeljuje se potpuni oprost vjerniku koji: Pohodi presveti sakrament i u klanjanju se zadrži pola sata; Na Veliki Četvrtak, tijekom pohrane presvetog sakramenta nakon mise Večere Gospodnje pobožno izmoli kitice *Tantum ergo* (*Divnoj, dakle*); Pobožno sudjeluje u euharistijskoj procesiji, od koje je od najveće važnosti ona na svetkovinu Tijelova bilo da se održava unutar ili izvan svetog zdanja; Pobožno sudjeluje u svečanom obredu završetka euharistijskog kongresa.

Djelomičan oprost podjeljuje se vjerniku koji: Pohodi presveti sakrament; Isusu prisutnu u sakramentu upravi odobrenu propisanu molitvu (primjerice: O, *sveta gozbo*).

8. *Euharistijska i duhovna pričest*

Podjeljuje se potpuni oprost vjerniku koji: Prvi put pristupa svetoj pričesti ili pobožno prisustvuje prvoj pričesti drugih; U korizmene petke pred raspetim Kristom izmoli u cijelosti molitvu *Evo, moj dobri i preslatki Isuse*.

Djelomičan oprost podjeljuje se vjerniku koji: Moli da može primiti duhovnu pričest; Nakon pričesti izmoli zahvalu (*npr. Dušo Kristova*).¹⁷²

9. *Ispit savjesti i čin kajanja*

Djelomični oprost podjeljuje se vjerniku koji kao pripravu za sakramentalnu ispovijed: Ispita svoju savjest; Izmoli čin kajanja po propisanoj odobrenoj formuli (*npr. Ispovijedam se*) i pokorničke psalme (Ps 6, 32, 38, 51, 102, 130, 143).

10. *Duhovne vježbe i mjesečna duhovna obnova*

Potpuni oprost se podjeljuje vjerniku koji obavi duhovne vježbe u trajanju od barem tri cijela dana.

Djelomični oprost se podjeljuje vjerniku koji sudjeluje u mjesečnoj duhovnoj obnovi.

11. *Molitvena osmina za jedinstvo kršćana*

Potpuni oprost se podjeljuje vjerniku koji sudjeluje u slavlju Molitvene osmine za jedinstvo kršćana i u svečanosti zaključenja.

Djelomični oprost se podjeljuje vjerniku koji izmoli odobrenu molitvu za jedinstvo kršćana (*npr. Svemogući i milosrdni Bože*).

12. *Na samrti*

Svećenik koji dijeli sakramente vjerniku u smrtnoj opasnosti ne smije propustiti podijeliti mu i apostolski blagoslov s potpunim oprostom. Ako svećenik nije prisutan, Crkva vjerniku jednako podjeljuje potpuni oprost, ako je za života običavao moliti neku molitvu, te Crkva nadomješta redovita tri uvjeta za stjecanje potpunog oprosta. Preporučuje se da se kod stjecanja ovog oprosta koristi raspelo. Vjernik potpuni oprost može dobiti na samrti iako je toga dana već dobio takav oprost. Vjernike bi o ovoj spasonosnoj odredbi trebalo poučavati i često obavješćivati.

13. *U spomen Gospodinove muke i smrti*

Potpuni oprost podjeljuje se vjerniku koji: u obredima Velikog petka pobožno sudjeluje u klanjanju križu; Sudjeluje ili se pridruži pobožnosti križnog puta koje moli sveti otac, a taj vjernik ga prati putem radija ili televizije.¹⁷³

¹⁷² Isto, 53-60., br. 3-8.

¹⁷³ Isto, 60-64., br. 9-14.

14. *Upotreba nabožnih predmeta*

Potpuni oprost se podjeljuje vjerniku koji pobožno upotrijebi nabožni predmet koji je na svetkovinu sv. Petra i Pavla blagoslovio sveti otac ili biskup, te pritom doda neku od odobrenih ispovijesti vjere. Djelomični oprost se podjeljuje vjerniku koji pobožno upotrijebi predmet što ga je blagoslovio svećenik ili đakon.

15. *Nutarnja molitva*

Djelomični oprost se podjeljuje vjerniku koji se pobožno posvećuje nutarnjoj molitvi.

16. *Slušanje propovijedi*

Potpuni oprost se podjeljuje vjerniku koji je poslušao nekoliko propovijedi tokom svetih misija i sudjelovao na njihovom svečanom zaključenju. Djelomični oprost se podjeljuje vjerniku koji pobožno sudjeluje u drugim oblicima propovijedanja Božje riječi.

17. *Molitve Blaženoj Djevici Mariji*

Potpuni oprost se podjeljuje vjerniku koji: Izmoli cijelu marijansku krunicu u crkvi, obitelji, redovničkoj zajednici, udruzi vjernika, te općenito kada se vjernici okupljaju radi časnoga cilja. Ako se pobožno priključi u moljenju marijanske krunice dokle je moli sveti otac. U drugim slučajevima oprost je djelomičan.

Djelomičan oprost se podjeljuje vjerniku koji: Pobožno izmoli himan *Veliča (Magnificat)*; Tri puta dnevno: ujutro, popodne i navečer izmoli *Anđeo Gospodnji*, a u vazmeno vrijeme *Kraljice neba*; Blaženoj Djevici Mariji izmoli neku odobrenu molitvu (npr. *Spomeni se*).

18. *Molitve anđelu čuvaru*

Djelomični oprost se podjeljuje vjerniku koji odobrenom molitvom zazove svog anđela čuvara (npr. *Anđele Božji*).

19. *Molitve na čast svetom Josipu*

Djelomični oprost se podjeljuje vjerniku koji propisanom molitvom zazove zaručnika Blažene Djevice Marije (npr. *Tebi se, o, sveti Josipe utječemo*).

20. *Molitve na čast svetim apostolima Petru i Pavlu*

Djelomičan oprost se podjeljuje vjerniku koji pobožno izmoli: *Sveti apostoli, Petre i Pavle*.¹⁷⁴

21. *Molitve na čast drugim svecima i blaženicima*

Djelomičan oprost se podjeljuje vjerniku koji na spomendan nekog sveca izmoli molitvu iz misala ili neku drugu odobrenu molitvu. Potpuni oprost se podjeljuje vjerniku koji pohodi crkvu ili kapelu gdje se održava svečano slavlje novoproglašenim svecima i blaženicima u čast (unutar te godine proglašenja) te u njima izmoli Očenaš i Vjerovanje, a vjernike koji u istom vremenskom razdoblju obavi pohod podjeljuje se djelomični oprost.

22. *Devetnice, litanije i mali oficiji*

Djelomični oprost podjeljuje se vjerniku koji: Pobožno sudjeluje u devetnici koja se moli javno (npr. Devetnica kao priprema za svetkovinu Duhova); Pobožno izmoli odobrene litanije (npr. *Krvi Kristovoj*); Pobožno izmoli mali oficij (npr. *Presvetoga Srca Isusova*).

23. *Molitve Istočnih Crkava*

Potpuni oprost se podjeljuje vjerniku koji izmoli himan *Akatist* ili oficij *Paraclesis* u crkvi ili kapeli, obitelji, redovničkoj zajednici, udruzi vjernika i kada se vjernici okupljaju radi čestita cilja. U drugim slučajevima oprost je djelomičan.

Djelomičan oprost se podjeljuje vjerniku koji izmoli neku od ovih molitava: Armenske tradicije: *Molitvu zahvale za Crkvu*; Bizantske tradicije: *Večernju molitvu*, *Molitvu za pokojne*; Kaldejske tradicije: *Molitvu svetišta*, „*Lakhu Mara*” ili „*Tebi, Gospodaru svega svijeta*”; Koptske tradicije: *Molitvu kâda*, *Pohvale Mariji*; Etiopske tradicije: *Molitvu za oproštenje grijeha*, *Molitvu za nasljedovanje Krista*; Maronitske tradicije: *Molitvu za Crkvu*, *Molitvu na izlasku iz crkve nakon liturgije*; Sirijsko-antiohijske tradicije: *Molitvu za pokojne u liturgiji svetoga Jakova*.

24. *Molitve za dobročinitelje*

Djelomičan oprost se podjeljuje vjerniku koji pobožno izmoli molitvu za dobročinitelje (npr. *Udostoj se Gospodine*).

25. *Molitve za pastire*

¹⁷⁴ Isto, 64-72., br. 15-20.

Djelomičan oprost se podjeljuje vjerniku koji izmoli molitvu za Svetoga Oca (npr. *Molimo za našega Svetoga Oca*); isto tako ako izmoli za eparhijskoga ili dijecezanskoga biskupa, na početku njegove službe ili na godišnjicu prigodnu molitvu iz misala.¹⁷⁵

26. *Molitve prošnje ili zahvalne molitve*

Potpuni oprost se podjeljuje vjerniku koji pobožno sudjeluje u pjevanju ili svečanom moljenju himna: *O, dođi, Stvorče Duše Svet (Veni, Creator)* ili na prvi dan godine ili na svetkovinu Pedesetnice; *Tebe Boga hvalimo (Te Deum)* na zadnji dan godine. Djelomični oprost se podjeljuje vjerniku koji: Na početku i na svršetku dana; na početku i na svršetku posla; prije i poslije jela pobožno upravi neku od propisanih molitava (npr. *Djela naša; Zahvaljujemo ti*).

27. *Mlada misa i jubilejske proslave obljetnice ređenja (svećeničkoga i biskupskoga)*

Potpuni oprost podjeljuje se: svećeniku koji u nazočnosti puka, taj dan slavi mladu misu. Također i vjernicima koji joj pobožno nazoče. Potpuni oprost podjeljuje se svećeniku koji na 25., 50., 60. i 70. koji na obljetnicu svoga svećeničkog ređenja obnavlja odluku o ispunjavanju svojih obveza. Zatim i biskupu koji na 25., 40. i 50. obljetnicu svoga biskupskog ređenja obnavlja odluku o ispunjavanju obveza svojega poziva. Potpuni oprost podjeljuje se i vjernicima koji pobožno nazoče jubilarnoj misi.

28. *Ispovijest vjere i čini bogoslovnih krjeposti*

Potpuni oprost podjeljuje se vjerniku koji na vazmenom bdijenju ili na godišnjicu svoga krštenja po propisnoj formuli obnovi krsna obećanja. Podjeljuje se djelomični oprost vjerniku koji: Obnovi svoja krsna obećanja; Pobožno učini znak križa i izgovori: "U ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Amen"; Izmoli cijelo Apostolsko ili Nicejsko-carigradsko vjerovanje; Izmoli čin vjere, ufanja i ljubavi po odobrenoj formuli.

29. *Za pokojne*

Potpuni oprost, koji se može namijeniti samo za duše u čistilištu, podjeljuje se vjerniku koji: Od 1. do 8. studenog pohodi groblje i makar samo u duhu moli za pokojne; Na dan kad se slavi spomen svih vjernika koji su preminuli (uz dopuštenje

¹⁷⁵ Isto, 72-84., br. 21-25.

ordinarija može to učiniti i prethodne ili sljedeće nedjelje ili na Svi svete) pohodi crkvu ili kapelu te izmoli Očenaš i Vjerovanje.

Djelomični oprost, samo za duše u čistilištu podjeljuje se vjerniku koji: Pohodi groblje i, makar i samo u duhu, moli za pokojne; Izmoli *Jutarnju* ili *Večernju* za pokojne i zaziv *Pokoj vječni*.¹⁷⁶

30. Čitanje Svetoga Pisma

Potpuni oprost se podjeljuje vjerniku koji čita Sveto pismo, i to prijevod odobren od nadležne vlasti, i to barem pola sata; ako je čitanje kraće onda je oprost djelomičan. Ako iz opravdanog razloga vjernik ne može čitati, onda potpuni ili djelomični oprost može steći slušanjem teksta Svetog pisma dokle ga čita netko drugi ili putem televizije ili radija.

31. Biskupijska sinoda

Jednokratno se potpuni oprost podjeljuje vjerniku koji za vrijeme biskupske sinode pohodi crkvu određenu za sjednice i tu izmoli Očenaš i Vjerovanje.

32. Pastirski pohod

Jednokratno se potpuni oprost podjeljuje vjerniku koji za vrijeme pastirskog pohoda nazoči službi koju predvodi pohoditelj.

33. Pohod svetim mjestima

Potpuni oprost se podjeljuje vjerniku koji pobožno pohodi jedno od ovih mjesta i tamo izmoli Očenaš i Vjerovanje: Jednu od četiriju patrijarhalnih rimskih bazilika, bilo da tamo dođe kao hodočasnik s drugima ili da barem tijekom posjeta barem izrazi sinovsku odanost rimskomu prvosvećeniku;

Neku manju baziliku: Na svetkovinu Petra i Pavla; Na blagdan sveca zaštitnika; Na dan porcijunkulskoga oprosta, 2. kolovoza; Jednom godišnje, na dan po izboru.

Katedralnu crkvu: Na svetkovinu Petra i Pavla; Na blagdan sveca zaštitnika; Na blagdan Katedre svetoga Petra; Na blagdan posvete Lateranske bazilike; Na dan porcijunkulskoga oprosta, 2. kolovoza.

¹⁷⁶ Isto, 84-89., br. 26-29.

Svetište koje je nadležna vlast proglasila kao međunarodno, nacionalno ili biskupijsko: Na blagdan sveca zaštitnika; Jednom godišnje, na dan po odabiru samog vjernika; Svaki put kada sudjeluje na zajedničkom hodočašću u svetište.

Župnu crkvu: Na blagdan sveca zaštitnika; Na dan porcijunkulskoga oprosta, 2. kolovoza. Neku crkvu ili oltar na dan njihove posvete; Neku crkvu ili kapelu ustanove posvećenoga života ili družbe apostolskoga života, na dan posvećen njihovom utemeljitelju.

Potpuni oprost se podjeljuje vjerniku koji na utvrđeni dan sudjeluje u obredima u postajnoj crkvi, a ako je pobožno pohodi svaki put oprost je djelomičan.

Djelomični oprost se podjeljuje kršćaninu koji pohodi neku kršćansku katakombu.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Isto, 90-92., br. 30-33.

ZAKLJUČAK

U ovom radu iznesena je pokornička praksa Crkve počevši od samih utemeljenja u sv. Pismu pa do najnovijeg oblika pokore Pavla VI. U Starom zavjetu naglasak je na ublažavanju Božje kazne, a Novi zavjet govori o *metanoi*, o obraćenju, promjeni mišljenja. Novi zavjet nam svjedoči i to da je Gospodin predao svojoj Crkvi vlast opraštati grijeha (Iv 20, 22-23), te vlast vezanja i odrješivanja (vlast ključeva). Vlast odrješivanja i vezivanja, prema Mt 16,18 i 18,18, tumači se juridički, ekleziološki i demonološki.

Za razvoj sakramentalne pokore značajan je spis Hermin *Pastir* u kojem je formuliran princip da je pokora moguća samo jedanput nakon krštenja. Ovo će imati ogroman utjecaj na pokorničku praksu Crkve skoro čitavo tisućljeće. Crkveni oci govore o sakramentu pokore kao „spasonosnoj dasci za nesretnike poslije utapanja.”

Tako dolazimo do razvoja kanonske pokore koja se u svom klasičnom obliku pojavljuje u III. stoljeću. Ovom obliku pokore pristupalo se samo jednom nakon krštenja, pokore su bile iznimno teške, pa su bili rijetki koji su pristupali kanonskoj pokori. Vidimo da se obraćenje vrlo ozbiljno shvaćalo a teška pokora garancija je autentičnosti obraćenja i spremnosti na promjenu.

Drugi oblik pokore koji se javlja na kraju VI. i početku VII. stoljeća je tarifna pokora. Tarifna, jer se pokora (tarifa) određivala pomoću penitencijala. Velika i značajna novost je ponovljivost sakramenta. Vjernik koji teško sagriješi ponovno može dobiti pokoru i pomirenje. Pokore su još uvijek teške, a naglasak je na postu. Uz to postojala je i mogućnost zamjene pokora, što je dovelo do toga da je pokornička praksa gubila na vjerodostojnosti, što će dovesti do prebacivanja naglaska sa pokore (zadovoljštine) na priznavanje grijeha. Početkom IX. stoljeća kanonska pokora se pokušala ponovno vratiti, ali to nije uspjelo jer su pastoralci više zastupali tarifnu penitencijalnu praksu. U karolinško doba naglasak je još uvijek na pokorničkim činima, te je još prisutan naziv „pokora.”

Skolastika je obradila smisao i odnos pokornikovih čina prema oprostjenju grijeha. Čimbenici koji bitno spadaju u pokoru su: kajanje, ispovijed i zadovoljština sa strane pokornika, a sa strane Crkve odrješenje. Temeljno pitanje kojim se

skolastika bavi je kakav je odnos između subjektivnog i crkveno-objektivnog elementa u pokori.

Izvršavanje pokore je glavni element u kanonskoj pokori i pokazatelj autentične želje za obraćenjem, a kasnije, kada se izvršavanje pokore smješta nakon odrješenja i kada se naglasak stavlja na pokajanje, ne može se tvrditi kako je vršenje pokore uzrok oprostjenja grijeha. Ako treba vršiti zadovoljštinu onda se ne može smatrati da je učinak kajanja i odrješenja otpuštenje svih kazni. Tu dolazimo do razlikovanja vječnih i vremenitih kazni. Direktni je učinak zadovoljštine otpuštenje vremenitih kazni.

Važan je nauk IV. Lateranskog i Firentinskog sabora koji donose zapovijed o godišnjoj ispovijedi i pričesti, dok Firentinski definira materiju i formu sakramenta slijedeći nauk Tome Akvinskoga.

Neizostavan je govor o Tridentskom saboru koji definira nauk o sakramentima. U tom kontekstu važno je spomenuti *Dekret o sakramentima* koji je nastao kao reakcija na protestantska osporavanja. *Dekret o sakramentu pokore* obrađuje ovaj sakrament u devet poglavlja i petnaest kanona.

Nadalje, ukratko je dotaknut i *Red pokore* Pavla VI. Kao i teologija zadovoljštine u novijim crkvenim dokumentima.

U posljednjem dijelu rada iznesen je povijesni razvoj nauka o oprostju, veliki spor sa Lutherom kao i odgovor Tridenta. Naposljetku smo prikazali dokument *Indulgentiarum doctrina* i *Priručnik o oprostima* sa svim njegovim odredbama i povlasticama.

Vidimo kako je sakrament pokore kroz povijest mijenjao svoj oblik i naglaske, ali u bitnome, to jest da je crkveno sakramentalno sredstvo Božjeg oprostjenja, ostaje nepromijenjen. Posebna je milost ovog sakramenta da, osim što oslobađa od grijeha, daje da rastemo i ustrajemo u dobru.

S druge pak strane, čini se kako su oprostji na neki način ostali po strani, marginalizirani u teologiji i pastoralnoj praksi Crkve. Moglo bi biti da je to zbog toga što je tema teška ili opterećena povijesnim nesporazumima, ali u svakom slučaju kao vjernici pozvani smo otkrivati ljepotu Crkve i njezino blago. U tom kontekstu zaključujemo s jednim citatom: “Oprostji su veliko duhovno blago Crkve. Cijeniti

oprote znači cijeniti Križ, Muku Isusovu, zasluge Blažene Djevice Marije i Svetih.”¹⁷⁸

¹⁷⁸ Jeronim Šetka, Nova zbirka oprosta, *Služba Božja* 9 (1969.) 1, 45.

LITERATURA

Izvori:

Jeruzalemska Biblija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2020.

Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1970.

Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, (*Kodeks kanonskoga prava uređen po odredbi svetoga oca pape Pija X., proglašen po nalogu pape Benedikta XV., 27. svibnja 1917.*), Romae, Typis polyglottis Vaticanis MCMXXXIV (1934.)

Apostolska pokorničarna, *Priručnik o oprostima: odredbe i povlastice*, Verbum, Split, 2015.

Ivan Pavao II., *Pomirenje i pokora. Reconciliatio et Paenitentia*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996.

Ivan Pavao II., *Sakrament pokore. Sedam govora i jedno apostolsko pismo Ivana Pavla II*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.

H. Denzinger - P. Hünermann (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, UPT, Đakovo, 2002.

Zakonik kanonskog prava, (25.1. 1983.), Glas koncila, Zagreb, 1996.

Rimski obrednik: Red pokore, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1975.

Katekizam Katoličke Crkve, HBK - Glas Koncila, Zagreb, 1994.

Literatura:

Akvinski, Toma, *Stožeri kršćanske vjere*, Symposion, Split, 1981.

Franzen, August, *Pregled povijesti Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.

Fuček, Ivan, *Moralno duhovni život: Grijeh obraćenje*, Verbum, Split, 2004.

Grün, Anselm, *Ispovijed: slavlje pomirenja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.

Jedin, Hubert, *Velika povijest Crkve IV*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.

Karlić, Ivan, *Sveti sakramenti. Susret s Isusom Kristom u sakramentima Crkve*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2014.

Kunzler, Michael, *Liturgija Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2020.

Mateljan, Ante, *Otajstvo susreta: temeljna sakramentologija*, Crkva u svijetu, Split, 2010.

Pseudoklementova homilija, Pismo Diognetu, Hermin Pastir; u: *Apostolski oci III*. Verbum, Split, 2011.

Schnitzler, Theodor, *O značenju sakramenata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.

Testa, Benedetto, *Sakramenti Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.

Zagorac, Vladimir, *Kristova otajstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.

Članci:

Linić, Zvezdan, Oblici pokore kroz povijest, *Bogoslovska smotra*, 46 (1976.) 1-2., 131-142.

Moro, Dušan, Teološki pristup sakramentu pomirenja i pokore danas, *Služba Božja*, 40 (2000.) 2, 163-186.

Parlov, Mladen, Marulićevo poimanje sakramenta pokore i pomirenja, *Colloquia maruliana* 12 (2003.), 95-107.

Rupčić, Ljudevit, Biblijski vid sakramenta pomirenja, *Služba Božja*, 15 (1975.) 4., 261-267.

Šetka, Jeronim, Pokora-oprosti, *Služba Božja*, 2 (1962.) 2., 61-65.

Šetka, Jeronim, Nova zbirka oprosta, *Služba Božja* 9 (1969.) 1, 37-51.

Škrinjar, Albin, Sveta pokornička vremena i značenje pokore, *Služba Božja*, 22 (1982.) 1, str. 2-9.

Žmire, Pavao, Povijesni prikaz sakramentalne pokore, *Služba Božja*, 15 (1975.), 4., str. 268-277.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, Antonio Brizić, kao pristupnik za stjecanje zvanja magistra teologije, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo moga vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 13.06.2024.

SUMMARY

In this graduation thesis, we present a historical overview of the penitential discipline starting from its foundation in the Holy Scriptures. In the Old Testament, penance had the purpose of alleviating God's wrath and was often understood formalistically, while in the New Testament, we have several texts that refer to penitential practice in the Church. The New Testament speaks of conversion, metanoia.

Throughout history, especially in the beginnings of the Church, two forms of penance stood out: canonical and tariff penance. The main characteristics of canonical penance are one-time application, severity and exceptionality, while tariff penance is characterized by penitentials - books that priests use when determining the tariff (penitential acts). Little by little, penance took its current shape and form, and the emphasis shifted from the element of penance to the element of confessing sins.

Scholastic thought defined the relationships between the penitential acts, while the Council of Trent defined Catholic sacramentology, and thus the sacrament of penance. Some innovations in the form of the liturgical celebration of the sacrament have been introduced by the Order of Penance of Paul VI, but nothing has changed in the essential understanding of the sacramental act.

The teaching on indulgences, which has its own historical background, is also important for the Church. Granting indulgences is a practice based on the teaching on the necessity of reparation and solidarity through prayer and acts of penance. The document that has dealt with this in more detail is Paul VI's *Indulgentiarum doctrina*. The *Handbook on Indulgences* is also of great importance. The latest edition summarizes the church's teaching on indulgences and brings all the provisions and privileges associated with this Church practice.